

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

**Факультет філології і журналістики
Кафедра української мови та славістики**

Кваліфікаційна робота

**ПРАГМАТОНІМИ ЯК ОКРЕМИЙ КЛАС ВЛАСНИХ НАЗВ І
ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ОПРАЦЮВАННЯ У ШКІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ**

**Спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова і література)
Освітня програма «Середня освіта (Українська мова і література,
англійська мова)»**

Здобувача другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Галан Оксани Петрівни

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук,
доцент
Вербовецька Оксана Степанівна

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	
УКРАЇНСЬКА ОНОМАСТИКА: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	6
1.1. Ономастика як наука	6
1.2. З історії української ономастики	11
1.3. Прагматоніми як різновид ономастичних одиниць	17
РОЗДІЛ 2	
ЛІНГВІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАЙМЕНУВАНЬ ГАЛИЦЬКИХ ТОРТІВ	21
2.1. Класифікація назв за мотивом номінації.....	22
2.2. Класифікація назв за семантикою твірних основ	33
2.3. Класифікація назв за структурним критерієм.....	49
РОЗДІЛ 3	
ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ У ЗЗСО	59
3.1. Аналіз навчальної програми	60
3.2. Аналіз підручника “Українська мова”	62
3.3. Система вправ з вивчення власних назв у школі	73
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	84

ВСТУП

У сучасному світі у зв'язку із значним зростанням промислового виробництва та попиту на продукцію, постійно в геометричній прогресії збільшується виготовлення кількості різних товарів, а саме: косметичних засобів, продуктів харчування, одягу, парфумерної продукції, ювелірних виробів, іграшок тощо. У результаті з'являються нові предмети, які потрібно назвати. Так появляються все нові хрематоніми. Також за останні десятиліття значно збільшилось різноманіття кондитерських виробів, власні назви котрих ми називаємо прагматонімами (власні назви товарів, продуктів, послуг тощо).

Актуальність дослідження зумовлена надзвичайно інтенсивним розвитком пропріальної лексики в умовах сучасного суспільства та зростанням ролі прагматонімів. Хоча ономастика як окремий розділ мовознавства, що вивчає власні назви, є повністю самостійною, добре дослідженою науковою дисципліною, проте прагматоніми як різновид хрематонімів є досі недостатньо вивченими. Це пов'язано із тим, що вони відображають економічні процеси та матеріальну культуру суспільства, що є надзвичайно мінливими. Особливо брак уваги мовознавців помітний на вивченні прагматонімів у контексті регіональних лінгвокультурних традицій. Також у зв'язку із надзвичайно швидким зростанням різновидів власних назв, на цей час є актуальним питання глобальнішої інтеграції знань у сфері ономастики у шкільний курс української мови, що вимагає нових розробок методичних рекомендацій щодо вивчення власних назв у школі. Тому тема нашого дослідження є актуальною та може доповнити мовознавчі дослідження у сфері ономастики, а також бути практично корисною для методичних розробок уроків під час вивчення у школі теми “Власні назви”.

Мета роботи – дослідження прагматонімів як окремого різновиду ономастичних одиниць та виявлення особливостей їх вивчення як ономастичного класу у закладах загальної середньої освіти.

Досягнення мети роботи передбачає реалізацію таких **завдань**:

- опрацювати літературу, пов'язану із мовознавчими дослідженнями у галузі ономастики;
- визначити місце ономастики у системі лінгвістичних наук, дослідити її розвиток як науки загалом та історію української ономастики зокрема;
- подати класифікацію хремотонімів, акцентуючи увагу на прагматонімах;
- охарактеризувати прагматоніми – назви галицьких тортів за трьома критеріями: за мотивом номінації, за семантикою основ та за структурою;
- дослідити особливості вивчення власних назв у ЗЗСО;
- проаналізувати навчальну програму з української мови;
- проаналізувати підручник із української мови з вивчення власних назв;
- запропонувати систему вправ для вивченні власних назв у школі.

Об'єкт дослідження – власні назви (прагматоніми) в українській мові та методика їх вивчення у ЗЗСО.

Предметом дослідження є мотиваційні, семантичні та структурні особливості прагматонімів на матеріалі назв галицьких тортів та система вправ із вивчення власних назв у курсі української мови.

Матеріалом дослідження послужили прагматоніми, отримані методом суцільної вибірки із рецептів кондитерської випічки, зокрема галицьких тортів: видання “Рецепти господині. Секрети смачної кухні” (2014-2020 рр.). URL: <https://catalog.lounb.org.ua/bib/425410>. Загальний обсяг суцільної вибірки складає 300 одиниць.

Під час дослідження використано такі **методи**: метод суцільної вибірки для добору фактичного матеріалу; описовий метод як основний; історичний метод для виділення та характеристики основних етапів розвитку української ономастики; метод групування; метод кількісного аналізу (статистичний) для визначення частотності та відсоткового співвідношення різних прагматонімів; методи мотиваційного, семантичного та структурного,

прагматичного та контекстуального аналізу для з'ясування особливостей функціонування прагматонімів; метод синтезу та порівняння для характеристики прагматонімів; метод лінгводидактичного аналізу для визначення наявності та оцінки вивчення власних назв у навчальних програмах ЗЗСО і розробки системи вправ.

Наукова новизна полягає в утвердженні статусу прагматонімів у системі українського ономастикону; поглибленні теорії із вивчення прагматонімів кондитерських виробів, зокрема прагматонімів галицьких тортів; охарактеризовано мотиваційний, семантичний та структурний потенціал прагматонімів як лексичних елементів у сучасному мовознавстві; запропоновано власну систему вправ при вивченні власних назв у школі, у якій введено прагматоніми кондитерських виробів.

Апробація роботи. Взято участь у Всеукраїнській науковій конференції учнівської та студентської молоді “Актуальні питання сучасної філології та журналістики” (Тернопіль, 30 жовтня 2025 року). Опубліковано тези у збірнику “Актуальні питання сучасної філології і журналістики. Матеріали всеукраїнської конференції студентської та учнівської молоді” (Тернопіль, 2025 рік).

Практичне значення наукової праці полягає в тому, що результати проведеного дослідження сприятимуть подальшій розробці окреслених проблем, вони можуть бути використані вчителями для підготовки уроків з вивчення лексикології української мови та викладачами у викладанні теоретичних курсів з лексикології й ономастики у закладах вищої освіти. Також у роботі лінгвістичних гуртків, на факультативах з рідної мови, при підготовці й проведенні виховних заходів. Досліджуваний матеріал може використовуватися при укладанні навчальних посібників з лексикології та у лексикографічній практиці при укладанні словників прагматонімів.

Структура й обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури.

Розділ 1

УКРАЇНСЬКА ОНОМАСТИКА: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

1.1. Ономастика як наука

Лексика кожної мови, зокрема і української, складається із двох видів лексичних одиниць: загальних та власних назв.

Як стверджує Л. Кравченко у своєму навчальному посібнику “Українська ономастика. Антропоніміка: навчальний посібник”: “Загальні назви, або апелятиви (з латинської мови *appellātivus* – загальний іменник), виступають узагальненими назвами класів однотипних предметів або явищ: місто, село, річка, дівчина, хлопець, гора, дерево, дорога, зірка, квітка. А власні назви, або оніми (з грецької мови *ονυμα* – імя, назва) чи пропріальна лексика (з латинської мови *nomina propria* – власні назви), навпаки, індивідуалізують, виділяють окремі предмети з класу однотипних: Київ, Чубинське, Дніпро, Оксана, Тарас, Карпати, Україна, Черкащина, Чумацький Шлях, Стожари. Саме тому для окреслення поняття “власні назви” використовують терміни онімна або пропріальна лексика, а щодо окремо взятої одиниці – онім, пропріатив, власна назва” [36, с. 5].

Оніми всіх видів (власні назви), що існують у словниковому складі будь-якої мови, і які протиставляються загальним назвам (апелятивам), є об'єктом дослідження ономастики (з грецької мови *ὀνομαστική* – мистецтво давати імена). “Це розділ мовознавства, що вивчає власні назви, їхню будову, системну організацію, функціонування, розвиток і походження” [36, с. 17]. Отже, об'єктом дослідження ономастики є ономастикон – сукупність усіх власних назв, що є у мові певного народу, регіону в певний історичний період.

ОНОМАСТИКОН (від гр. *onomastykon* “предметний словник”, тоді як *lexikon* “алфавітний словник”; англ. *onomasticon*) – словник будь-яких власних назв з відповідними лінгвістичними й нелінгвістичними

поясненнями, складений переважно окремо для різних категорій онімів, пор. антропонімікон (див.), ойконімікон (див.) [11, с.141].

Розглянемо визначення терміну ономастика із різних словників.

ОНОМАСТИКА (грец. *onoma* – ім'я) – розділ мовознавства, який вивчає власні імена, їх виникнення і розвиток, функціонування в мові; сукупність усіх власних імен як окремий предмет дослідження в мовознавстві [59, с. 493];

ОНОМАСТИКА – 1. Розділ мовознавства, що вивчає власні назви. *Топоніміка - галузь ономастики*. 2. Сукупність власних назв у словниковому складі мови [54, с. 468].

ОНОМАСТИКА (від гр. *onomastikē* “мистецтво давати імена”; англ. *onomastics, name study*, нім. *Onomastik, Namenkunde, Namenforschung*, фр. *onomastique*) – розділ мовознавства, який вивчає власні назви в різних аспектах... [11, с. 139].

Оскільки ономастика розвинулася у науку, що вивчає усі різновиди власних назв, перед мовознавцями постала проблема поділу її на розділи. У “Словнику української ономастичної термінології” укладачі Д. Бучко та Н. Ткачова класифікують розділи ономастики відповідно до об'єкта дослідження (тобто типу власних назв, які вони вивчають) та від аспекту й методики дослідження. Тут же вони досить детально і конструктивно виокремили та подали визначення основних розділів ономастики.

“У відповідності з об'єктом дослідження в ономастиці виокремлюють різні розділи: антропоніміка (вивчає власні найменування людей), топоніміка (вивчає власні назви географічних об'єктів), зооніміка (вивчає клички тварин), космоніміка (вивчає назви космічних об'єктів взагалі та назви певних об'єктів на території цих виділених об'єктів), урбаноніміка (вивчає урбаноніми – назви внутріміських об'єктів: вулиць, площ, парків, скверів, кладовищ і т.д.); залежно від аспекту й методики дослідження онімів розрізняють реальну ономастику (вивчає найменування реальних об'єктів –

осіб, географічних об'єктів і т.п.) і літературну/фольклорну ономастику (вивчає систему онімів у художніх і фольклорних текстах, їх структуру, принципи вибору, функціональні особливості вживання в текстах, специфіку сприйняття онімів читачем і под.); розрізняють ще ономастику прикладну, що вивчає ономастичні підсистеми на певних територіях та ін.” [11, с. 139].

ОНОМАСТИКА, когнітивна — розділ ономастики, який вивчає буття власних назв у ментальному лексиконі, форми концептуалізації власних назв і способи організації онімних концептів в онімні фрейми на базі їх зв'язків з позамовними носіями, розмежування онімних фреймів на індивідуальні та загальномовні, враховуючи концентричну організацію перших (індивідуальних) і етноцентричну й радіальну організацію онімних фреймів.

ОНОМАСТИКА, літературна (ономатопоетика) — розділ ономастики, який вивчає будь-які власні назви (літературно-художні оніми або поетоніми) в художніх літературних творах: принципи їх добору, творення, стиль, функціонування в тексті, сприйняття читачем; а також світогляд й естетичні установки автора твору та ін.

ОНОМАСТИКА, прикладна — особливий напрямок ономастичних досліджень, пов'язаний з практикою встановлення форми, наголосу, вимови, транскрипції, орфографії, норм відмінювання власних назв, а також встановлення нормативних моделей відонімних утворень (назв мешканців за місцем їх проживання, прикметників від топонімів тощо); прикладна ономастика надає консультативну допомогу в практиці надавання власних назв будь-яким об'єктам, називання новонароджених дітей, перейменування географічних об'єктів, ідентифікацією іменувань осіб. Вона реалізується, зокрема, через спеціальні довідники імен, словники прізвищ, а також довідники старих і нових назв географічних об'єктів.

ОНОМАСТИКА, регіональна — це ономастичні дослідження, пов'язані з вивченням онімії визначеної території, місцевої онімійної підсистеми. Такі дослідження звичайно стосуються вивчення найчастіше одного з полів

онімного простору: антропонімів, топонімів, зоонімів, ергонімів, урбанонімів чи ін.; їх мета – виявити специфіку виникнення та функціонування відповідних класів назв на певній території, встановити зв'язок цих назв (типів назв) із відповідними назвами на сусідніх чи навіть віддалених територіях. Регіональні ономастичні дослідження дозволяють виявити усі моделі онімів конкретного регіону на синхронному та діяхронному рівнях і забезпечити цінним матеріалом мовознавчі, історичні, етнографічні науки. Регіональна ономастика тісно пов'язана з діалектологією, етнографією, країнознавством; до сфери її досліджень можуть бути включені оніми різного ступеня відомості від мікротопонімів до загальновідомих назв у світі.

ОНОМАСТИКА, теоретична – це ономастичні дослідження, спрямовані на встановлення загальних закономірностей розвитку й функціонування онімійних систем, виявлення онімних універсалій і специфічних пропріальних характеристик. Із багатьох аспектів ономастичних досліджень для теоретичної ономастики найбільше значення мають семасіологічний, семіотичний, словотвірний, термінологічний аспекти [11, с. 140–143].

Л. Кравченко у навчальному посібнику “Українська ономастика. Антропоніміка: навчальний посібник” подає: “Ономастику традиційно поділяють за напрямками дослідження на теоретичну, описову, історичну, прикладну й літературну, або поетичну, а за об'єктами дослідження на антропоніміку, топоніміку, космоніміку, теоніміку, зооніміку, ергоніміку, хрононіміку та хрематоніміку” [36, с. 17].

Тут мовознавець всі власні назви поділяє на назви живих істот та назви неживих об'єктів. Л. Кравченко, опираючись на класифікацію В. Німчука [48, с.24–43], серед перших виокремлює: а) антропоніми – власні назви людей (імена – Олеся, Степан, прізвища – Кононенко, Коваль, імена по батькові – Іванович, Кузьмівна та ін.); б) зооніми – імена різних тварин, птахів та ін. (корів – Лиска, Люта, Рябуха, собак – Сірко, Жук, котів –

Мурчик, Матрос, птахів Муся, Зозулька тощо; в) теоніми – назви богів (Дажбог, Перун, Ярило, Лада, Мара, Стрибог); г) міфоніми – назви істот, що реально не існують (Скринька Пандори, Дерево Життя, Дерево Пізнання Добра і Зла).

Міфоніми – це своєрідний онімний простір, створений на зразок реальної його частини. До нього входять назви людей, тварин, рослин, народів, різних об'єктів і предметів, які ніколи не існували.

До другого розряду належать:

1. Топоніми – назви географічних об'єктів, пов'язаних з поверхнею землі, які в свою чергу діляться на: а) гідроніми – назви водних об'єктів (пелагоніми – назви морів: Азовське море, Чорне море, Червоне море, Середземне море; лімніоніми – назви озер: Світязь, Шацькі озера, Біле озеро, Ялпуг, Кагул; потамоніми – назви річок: Інгулець, Сула, Трубіж, гелоніми – назви боліт, мочарів: Зелене болото); б) ороніми – назви гір, гірських масивів, пагорбів, височин (Карпати, Говерла, Кримські гори, Ай-Петрі); в) хороніми – назви територій, частин світу, областей, країв, країн, їхніх частин (Покуття, Європа, Поділля, Наддніпрянщина, Закарпаття, Київщина); г) ойконіми – назви населених пунктів (астіоніми назви міст: Харків, Житомир, Глухів, Миргород, комоніми – назви сіл: Кибенці, Безрадичі, Гатне, хуторів: Гребище, Надія); г) мікротопоніми – назви об'єктів локального значення, а саме: дрібних вод, ручаїв, джерел, окремих частин поселень, кутків, присілків, балок тощо, головними ознаками яких є функціонування серед територіально обмеженого кола людей і аспект маловідомості та нестійкості, оскільки вони офіційно не закріплені й можуть змінюватися іншими назвами протягом певного часу (кутки в селі – Зацерква, Лебедівка, Шумейкове урочище); д) урбаноніми – назви вулиць, майданів у населених пунктах (Андрівський узвіз, Золоті ворота...).

2. Космоніми – назви всіх космічних об'єктів разом з галактиками, туманностями, сузір'ями: Чумацький Шлях, Лебідь, Діва, Віз. Однак у

частині праць ... виокремлюють астроніми – назви окремих небесних тіл: зірок, планет, астероїдів, комет, наприклад: Полярна зірка. Венера, Марс, Юпітер, та космоніми – назви зон космічного простору, галактики, зоряної системи, наприклад: сузір'я Оріона чи Плуг в українців тощо.

3. Ергоніми – назви установ, товариств, підприємств, магазинів тощо: Кредитна спілка, Медичний центр, Агентство іноземних мов, Лідер, Тріумф, Імперія краси, Містер Апетит, Міраж.

4. Фітоніми – індивідуальні назви окремих рослин: Царський дуб, Кармелюків дуб, Шевченків дуб, Дерево Плачу.

5. Хрононіми - назви відрізків і точок часу: епоха Відродження, Середньовіччя, період Руїни, Гетьманщина, Козаччина.

6. Хрематоніми – назви окремих неживих предметів: зброї, кораблів, посуду, коштовностей, музичних інструментів тощо: ракета “Протон-К”, човен “Запорожець”, сервіз “Мадонна”, алмаз “Еврика”, скрипка Страдиварі. У цій групі онімів також розглядають назви дій (танців, ігор) та назви витворів духовної культури: назви літературних творів, військових та інших планів, музичних мотивів, п'єс, творів живопису, кінофільмів та ін.

Усі названі класи онімів є предметом досліджень окремих ономастичних розділів [36, с. 15–16].

Отже, об'єктом дослідження ономастики є ономастикон – сукупність усіх власних назв, що є у мові певного народу, регіону в певний історичний період. Українська ономастика на сьогодні має значні напрацювання у галузі вивчення різних класів онімів, які є предметом досліджень окремих ономастичних розділів.

1.2. З історії української ономастики

Власні назви такі ж давні, як і суспільство, в якому живе людина. Тому “сучасна онімія – це результат довгої цілеспрямованої культурної й мовної діяльності людей” [36, с. 6].

Історія української ономастики – це багатогранний і складний процес, який умовно можна поділити на декілька ключових етапів.

I. Доакадемічний етап (від найдавніших часів до середини XIX ст.). Увагу на власні назви в аспекті пізнання природи мови та правильності у відтворенні дійсності звернули ще давньогрецькі філософи, зокрема Сократ, Платон, Геракліт та його послідовники, софісти, стоїк Хрисипп та інші.

Перші спроби пояснити українську пропріальну лексику зроблені літописцем Нестором у давньоруських (давньокиївських) літописах ще в XII ст. Зокрема, Нестор Літописець в “Повісті минулих літ” намагався з'ясувати походження назви Києва.

У монографії “Питання історичної ономастики України” за редакцією О. Стрижака зазначено: “Оригінальні місцеві писемні пам'ятки з'являються лише в самому кінці тисячоліття (це, насамперед, літописи), у яких є регулярні описи й інтерпретація, крім іншого, етнічних і міграційних фактів нашої історії. Античні письмові джерела, зберігаючи для пізніших часів певну кількість ономастичного матеріалу, відзначаються великою скупістю і дуже часто викривленням мовних фактів. Однак увесь цей комплекс знань не повністю і не абсолютно надійно може відновити мовну й етнічну ситуацію у межах сучасної України протягом I тис. н. е. Разом із тим мовознавство, зокрема ономастика, хоча ще й не досконало володіє хронологією явищ, проте досить чітко визначає мовну належність фактів, насамперед, власних назв, котрі відзначаються особливою стабільністю. Це спонукало вдатися до спроби цілеспрямованого вивчення ономастичних фактів, що, вірогідно, виникли або вже існували в I тис. н. е. Оскільки I тис. н. е. – це в основному дописемний період для нашого регіону, ономастикон відновлюється в основному лінгвістичними методами з того набору назв, що збереглися в пізніших писемних пам'ятках і в сучасному живому мовленні” [56, с.3].

У статті І. Ковалика “Про інформацію власних назв у сфері мови і мовлення”, що міститься у збірнику “Питання ономастики Південної

України. Доповіді та повідомлення V Республіканської міжвузівської ономастичної конференції (Миколаїв, травень 1974 р.)” досить детально подано історію появи та розвитку ономастики як науки. “Вивчення власних назв має свою довговікову історію. Уже давні греки вбачали відмінність між власними і загальними назвами. Давньогрецький граматик Діонісій Фракійський (II ст. до н.е.) відзначав, що слова типу людина, кінь є спільні для ряду об'єктів і визначають об'єкти взагалі, а інші типу Гомер, Сократ є індивідуальними назвами і визначають об'єкти індивідуального” [33, с. 4].

У навчальному посібнику Л. Кравченко “Українська ономастика. Антропоніміка” читаємо: “Протягом тривалого часу теорія власних назв пройшла свій складний шлях розвитку від античної логіки та граматики через середньовічну теологію (праці Фоми Аквінського) до вчень нових часів. Було висунуто багато ознак власних назв, але єдиної, усталеної концепції не створено, оскільки пошуки проводилися іноді в діаметрально протилежних аспектах, хоча всі вони базувалися на зв'язку імені з поняттям та іменованим об'єктом” [36, с.6].

Згодом з'являються перші спроби тлумачення власних назви, які містили ономастичний матеріал, та які вважаються першими спробами дослідження цих найменувань:

1. Найдавнішим словником власних імен людей (антропонімів) на Русі, який згадується в контексті ономастики, є той, що був створений для єпископа Климента у 1289 році в Новгороді. Хоча він не є суто “українським” у сучасному розумінні, він належить до давньоруської лексикографічної традиції.

2. “Лексіс с толкованієм словенских мов просто” (сер. XVI ст.) невідомого нам автора, що вважається однією з найдавніших українських словникових праць. Це не суто ономастичний словник, але він містив лексикографічне опрацювання слів.

3. “Лексис. Сирѣчь Реченіа, Вькратцѣ Собранны И Изъ Словенскаго Языка На Простый Рускій Діалектъ Истолкованы” Лаврентія Зизанія-Тустановського, Вільнюс, 1596 р. Словник-глосарій, що є одним із найважливіших ранніх словників, який слугував основою для подальших лексикографічних праць.

4. “Лексіконъ славеноросскій и Имень Тлькование” Памво Беринди, Київ, 1627 (перше видання). Найвизначніша пам'ятка, що безпосередньо стосується ономастики на ранньому етапі. Друга частина словника має назву “Имень Тлькование” (“Тлумачення імен”). Це словник-довідник християнських імен, їхнього походження й етимології. Це був один із перших систематичних зборів та тлумачень особових власних назв на українських землях.

5. “У перекладному словничку XIII ст., виданому 1824 р. К. Калайдовичем, тлумачаться й власні назви, як-от: Андрій – сила. Це були спорадичні початки майбутньої української ономастики” [36, с. 17].

II. Академічний етап (друга половина XIX ст. – перша половина XX ст.):

Як зазначає Л. Кравченко, “наукове вивчення онімної лексики почалося порівняно недавно, з другої половини XIX ст. І вже в 60-х роках XX ст. цю лексику стали розглядати як складну самостійну систему, яка має свою внутрішню організацію, своє функціональне й семантичне навантаження і яка органічно входить до складу кожної національної мови, є її невід'ємною частиною, оскільки живе й змінюється разом з нею, піддаючись різним лінгвістичним та екстралінгвістичним чинникам” [36, с. 6].

Основоположником слов'янської ономастики вважають відомого славіста Ф. Міклошича, який у 1860–1874 рр. опублікував три важливих дослідження слов'янських особових і географічних назв.

З'являються ґрунтовніші праці з ономастичної проблематики. Одним із перших ономастичні студії розпочав Яків Головацький (“Народные песни

Галицкой и Угорской Руси”, 1878 р. у 4 тт.). Також дослідженнями займалися ще і В. Сімович, О. Лазаревський, В. Охримович та інші.

“У II пол. XIX – I пол. XX ст. онімний матеріал вивчали або використовували у зв'язку з дослідженням історії та мови українського народу М. Максимович, М. Сумцов, І. Філевич, І. Франко, В. Ястребов, М. Кордуба, М. Корнилович, Я. Рудницький, Є. Сіцінський, В. Чубенко, А. Ярошевич та ін., а також І. Срезневський, О. Соболевський, О. Шахматов, Г. Ільїнський, які привернули увагу до ономастики й самі чимало зробили в описі та інтерпретації багатьох власних назв України” [64, с.17–18].

III. Етап становлення як окремої наукової дисципліни та активний розвиток (з середини XX ст. до сьогодні):

На Першій українській нараді лінгвістів у 1959 р. ономастика була визначена як окрема наукова дисципліна. Становлення академічної ономастики відбувається в післявоєнний період у межах Інституту мовознавства АН УРСР. У Києві почала роботу Ономастична комісія АН України, яка з 1962 року видає “Повідомлення Української ономастичної комісії”.

З середини 60-х років XX ст. різко зросла кількість наукових робіт, поглибилась їх спеціалізація (виокремлюються антропоніміка, топоніміка, етніміка, теоніміка та ін.). Ономастика стає однією з провідних спеціальних історичних дисциплін.

Детально про цей період у розвитку української ономастики описує О. Стрижак у своїй статті про К. Цілуйко як ономаста: “В Україні у 1958 р. було створено ономастичну комісію при вченій раді Інституту мовознавства АН УРСР, а в 1959 р. – при Українському комітеті славістів. Після Першої Республіканської ономастичної наради, яка проходила в Києві того ж року, комісія стала вже Комітетом з топоніміки та ономастики при Відділі суспільних наук АН УРСР, реорганізованим 10 лютого 1960 року в Комісію з топоніміки та ономастики при Бюро того самого Відділу, яку було

перейменовано 3 квітня 1962 року на Українську ономастичну комісію (УОК).” [55, с.13]. Л. Кравченко стверджує, що “Вона започаткувала регулярне проведення Республіканських ономастичних конференцій і почала видавати “Повідомлення ономастичної комісії”. Роботу цієї комісії силами провідних українських ономастів було відновлено в незалежній Україні.

З того часу в Україні починається бурхливий розвиток ономастики: з'являються ґрунтовні загальнотеоретичні праці А. Білецького, К. Цілуйка, В. Німчука, Ю. Карпенка та ін., проводяться дослідження окремих класів онімів, зокрема антропонімів (Л. Гумецька, М. Демчук, Р.Керста, І. Желізняк, Р. Остап, Ю. Редько, І. Сухомлин, М. Худаш, П. Чучка, В. Познанська та ін.), топонімів (К. Галас, О. Купчинський, Ю. Карпенко, А. Корепанова, Д. Бучко, В. Лучик, Л. Масенко, С. Отін, В. Петров, Т. Поляруш, О. Ріпецька, О. Стрижак, К. Цілуйко, В. Шульгач та ін.), зоонімів (Й. Дзензелівський, М. Сюсько), космонімів (Ю. Карпенко в 70-ті роки став засновником української космоніміки). Наприкінці ХХ ст. починає розвиватися літературна ономастика, яку представляють дослідження Ю. Карпенка, Є. Отіна, Л. Белея, В. Калінкіна та ін., а в ХХІ ст. з'являються праці Є. Отіна та Г. Лукаш, присвячені проблемам конотоніміки нового розділу ономастики, що вивчає власні назви з конотативним значенням, або конотоніми” [36, с.18–19].

Українська ономастика активно розвивається, з'являються різні напрямки досліджень, продовжується укладання словників та бібліографічних покажчиків.

“Нині в багатьох українських університетах учені вивчають оніми в різних аспектах. Їхню дослідницьку та науково-практичну діяльність координує Українська ономастична комісія на чолі з В. Німчуком, а в Києві, в Інституті української мови НАН України, у відділі ономастики, успішно працює колектив науковців, які продовжують традиції своїх попередників, значну увагу приділяючи етимології онімів” [36, с. 19].

Після Другої світової війни українська ономастика розвивається і за кордоном в українській діаспорі: “виходять праці І. Велигорського (Канада), Я. Гурського (США), З. Штібера, С. Грабця, Я. Рігера (Польща), Я. Рудницького (наприклад, серія брошур “Onomastica” теж в Канаді з 1951 р.) та ін.” [64, с. 26–27].

У Західній Європі ономастика як наука почала розвиватися трохи раніше у 30-х роках ХХ ст. За ініціативою А. Доза у 1930 р. у Франції був скликаний 1-й Міжнародний ономастичний конгрес, а в 1949 р. при ЮНЕСКО в Бельгії був створений Міжнародний комітет ономастичних наук з центром у місті Лювені, який з 1950 р. видає журнал “Onoma”. У різних країнах було започатковано видання спеціальних ономастичних журналів, наприклад у Франції “Revue internationale d'onomastique”, у Швеції “Namn och bygd”, у Польщі “Onomastica” тощо [36, с. 19].

Як бачимо, українська ономастика пройшла важкий тернистий шлях від перших спроб тлумачення власних назв у літописах і словниках до самостійної високоспеціалізованої, повноцінної наукової дисципліни на сьогодні.

1.3. Прагматоніми як різновид ономастичних одиниць

У “Словнику української ономастичної термінології” укладачі Д. Бучко та Н. Ткачова подають визначення хремадоніма та його видових різновидів: акціонім, ідеонім, порейонім, прагматонім, фалеронім.

ХРЕМАТОНІМ (від гр. chrēma, chrēmatos “1) річ, предмет або діло/справа; 2) майно, добро; 3) гроші, засоби; 4) товари; 5) борги; 6) податки” + онім; англ. chrematonym, нім. Chrematonym/Sacheigennome) – власна назва людського творіння, суспільного явища, що включає: а) назву історичної акції, вчинку; б) власну назву окремого, в т.ч. унікального предмета, виробу, твору (художнього, публіцистичного, музичного), наукової праці, балету, кінофільму, художньої картини, а також серійного виробу

(марки, моделі, сорту) різного типу, промислового товару, харчового продукту (найчастіше алкогольного напою), косметичного препарату (парфуми, крем, одеколон), а ще транспортного засобу (корабля, поїзда, літака, космічного апарата) та ін. Видові поняття хрематонімів: **акціонім, ідеонім, порейонім, прагматонім, фалеронім**, напр.: корабель “Тернопіль”, пароплав “Тарас Шевченко”, пиво “Оболонь”, коньяк “Бучач”, поїзд “Галичина”.

АКЦІОНІМ (від лат. actio “дія, діяльність; діяння, поступок; здійснення, виконання; нарада, переговори” + онім) – варіант хрононіма, власна назва певної історичної події, конференції, угоди та ін., напр.: Гельсинська конференція, Ялтинська угода.

ІДЕОНІМ (від гр. idéa “ідея” + онім) – вид хрематоніма, власна назва окремого об'єкта культури, науки, мистецтва, взагалі духовності, інакше назви художніх, музичних творів, наукових, релігійних, публіцистичних праць, найменування картин, скульптур, кінофільмів, а також театральних, циркових вистав, балетів і ін., пор. ще артионім, бібліонім, гемеронім, геортонім, документонім, поетонім, напр.: “Заповіт” Т. Шевченка, “Мойсей”, І. Франка, “Тарас Бульба” М. Лисенка, “Історія України-Руси” М. Грушевського, “П'ята симфонія” Л. Бетховина та ін.

ПОРЕЙОНІМ (від гр. poreion “засіб пересування” + онім) – вид хрематоніма, власна назва конкретного транспортного засобу сполучення, напр.: косм. корабель “Аполон-2”, поїзд “Верховина”, “Галичанка”, супутник “Вояжер-2”, літак “Руслан”, корвет “Тернопіль”, човен “Наутілус” і т.д.

ФАЛЕРОНІМ (від лат. phalera “бляха, якою нагороджували найхоробріших легіонерів” + онім) – вид хрематоніма, власна назва будь-якого ордена, медалі, відзнаки, напр.: орден Княгині Ольги I, II III ступеня, орден Ярослава Мудрого, орден “Герой України” та ін. [11].

Так поступово ми підійшли до розгляду прагматонімів як видового поняття хремадонімів. Маємо таке його визначення у “Словнику української ономастичної термінології”/ укладачі Бучко Д. Г. та Ткачова Н. В.:

ПРАГМАТОНІМ (від гр. *pragma, pragmatos* “предмет, річ” + онім; англ. *pragmatonym*) – вид хремадоніма, власна назва одиничного виробу, предмета побуту, напр.: сорт яблук “Симиренка”, “Слава переможців”, печиво “Марія”, “Надія” [11, с. 143].

Прагматоніми – це особливий клас власних назв, який належить до розділу ономастики, що називається прагматоніміка. Отож, прагматонім – це власна назва, присвоєна певним продуктам, виробам, сортам, видам мистецтва (твори), одиницям техніки або іншим матеріальним об’єктам, які є результатом людської діяльності та виводяться на ринок або існують у культурному просторі, напр. шоколад “Корона”, сир “Президент”, автомобіль “Kia Sportage”, картина “Мона Ліза”, торт “Вишиванка” тощо.

Вони слугують для ідентифікації та індивідуалізації об’єктів у сфері матеріальної культури, виробництва, торгівлі та послуг. Прагматонім завжди фокусується на назві кінцевого результату виробничої чи творчої діяльності.

Прагматоніми мають яскраво виражені прагматичні (зв’язані з практичною діяльністю) функції, які включають: а) ідентифікаційну (виокремлює конкретний товар, сорт чи марку з ряду подібних, наприклад, чай “Lovage” серед усіх видів чаю); б) рекламну (створює позитивний імідж, привертає увагу споживача і викликає бажання придбати товар); в) маркетингову (є інструментом конкурентної боротьби, вказуючи на унікальні характеристики продукту або його походження); г) емоційно-оцінну функцію (назва часто містить оцінку якості, смаку чи престижу, наприклад, торти “Королівський”, “Ніжний”, “Вишуканий”).

Отже, можна зробити висновок, що прагматоніми – це особливий клас онімної системи сучасної української літературної мови, наділений індивідуальними характеристиками, вони позначають предмети, що

оточують людину в повсякденному житті, і беруть участь у формуванні мовної картини світу [47, с. 13].

Завдяки цьому ми визначаємо ономастику як багатогранну лінгвістичну та міждисциплінарну науку. Прагматоніми стали об'єктом нашого дослідження, а саме прагматоніми домашньої кондитерської випічки Галичини. У роботі ми вирішили детально розглянути власні назви галицьких тортів (діал. пляцків).

Розділ 2

**ЛІНГВІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАЙМЕНУВАНЬ
ГАЛИЦЬКИХ ТОРТІВ**

У 11-титомному Словнику української мови (СУМ) немає слова “пляцок”. Натомість у багатьох інтернет-ресурсах є потрактування цього слова, зокрема: “Пляцок (пол. і чеськ. *placek*; нім. *Platz*, пов'язаного з *Fladset* – “оладка, коржик”) – будь-який плаский виріб з якого-небудь тіста, тонкий коржик. В Галичині пляцок – це кондитерський виріб, що поєднує в собі коржі, креми та начинки. Дуже схожий на торт, але простіший у виконанні.... Як правило, пляцки печуть у прямокутній формі” [50]; Великий тлумачний словник сучасної мови кваліфікує слово *пляцок* як діалектне західноукраїнське Корж [12]. На західній Україні існує чітка різниця між плячком і тортом, тому галицькі господині використовуються для іменування солодкої кондитерської випічки прямокутної форми термін “пляцок”.

Торти (далі – гал. діал. пляцки) є невід’ємною складовою кулінарної спадщини Галичини та Західної України. Традиційно кондитерські вироби випікають у великій чотирикутній формі, а потім розрізають на невеличкі шматки і перекладають страву на великі тарілки (на Галичині їх називають “кльошами”), щоб було зручно подавати на великих святкуваннях. Традиційно “пляцки” є багаторівневою випічкою, що складається з різних видів коржів, кремів або начинки. Часто їх вважають простішими у приготуванні від тортів. Це свідчить про здатність галицької культури високо оцінювати десерти, які можна легко приготувати вдома, бо вони недорогі за складом і водночас є насиченими, вишуканими і багатими на смак. Більше того, кожен рецепт ще містить у собі свою родинну історію, через що вони стали цінною частиною кулінарної спадщини Галичини.

Загальні риси таких “пляцків” включають використання різних видів тіста (пісочного, бісквітного, білкового), різноманітних начинок (мак, горіхи,

фрукти, сир) та насичених кремів. Назви тортів (пляцків) часто відображають їхні ключові інгредієнти, візуальний вигляд або навіть історичні чи культурні посилання, як-от “Вишиванка”, “П’яна вишня”, “Медове серце”, “Княжа доба” та “Сльози Ангела”.

У нашому дослідженні ми аналізуємо назви за такими критеріями:

- за мотивом номінації;
- за семантикою твірних основ;
- за структурою.

Розглянемо детальніше.

2.1. Класифікація назв за мотивом номінації

За мотивом номінації виділяємо такі групи назв: 1) за складом виробу; 2) за формою, зовнішнім оформленням та кольором; 3) за часом виготовлення; 4) за місцем походження назви; 5) за рекламним мотивом; 6) за текстурою та смаковими відчуттями виробу; 7) із нез’ясованими мотивами номінації. Розглянемо кожну групу назв детальніше.

1) за складом виробу: “Цвібак з родзинками”, “Смальцевий пляцок”, “Медівник із чорносливом”, “Пляцок з чорницями”, “Шоколадно-сирний”, перекладанець “Яблучна фантазія”, “Бісквіт з яблуками”, “Сирник із вишнями”, “Яблучник”, “Шоколадно-вишневий пляцок”, “Сирно-медовий”, “Сирничок”, “Пляцок із вишнями та киселем”, “Вишнево-ананасова спокуса”, “Пташине молоко”, “Маково-абрикосовий пляцок”, “Шоколадно-фруктовий рай”, “Шоколадно-кабачковий пляцок”, “Сирно-киселевий”, “Чорничний пляцок”, “Ванільний сирник з полуницями”, “Кремовий сирник з чорницями”, “Баунті з вишнями”, “Горіхова скриня”, “Швидкий шоколадний манник”, “Лимонно-сирний пляцок”, “Кокосинка”, “Кокосовий ведмедик”, “Малинова фантазія”, “Кабачковий”, “Шоколадний кухен”, “Апельсиновий аромат”, “Вишнево-маковий пляцок”, “Сирно-яблучний”, “Яблучно-ожинова шарлотка”, “Медовий пляцок”, “Яблучний пляцок”,

“Варений сирник”, “Маковий”, “Багатий медівник”, “Сирник із пінкою”, “Сметанно-яблучний пляцок”, “Чизкейк з фруктами”, “Сирна насолода”, “Полунична примха”, “Медовий із карамельно-яблучним кремом”, “Макове поле”, “Гарбузовий манник із сухофруктами”, “Шоколадний зайчик”, “Шоколадний ліс”, “Сметанник”, “Маково-горіховий із чорносливом”, “Желейний”, “Пляцок з корицею”, “Зефірний”, “Вишневець”, “П’яна вишня”, “Яблучко”, “Маковик”, “Морквинка”, “Переложене з курагою”, “П’яний крекер”, “Лимонний пляцок”, “Паланиці з чорносливом”, “Королівська вишня”, “Пляцок на пиві”, “Вишня в снігу”, “Чудо на яйцях”, “Перекладенець з ананасом”, “Сирно-маковий”, “Вишнева роса”, “Зелене яблуко”, “Ніц”, “Золотий горішок”, “Мак-сир-яблука”, “Кокосовий ведмедик”, “Малиновий мак”, “Макова квітка”, “Полуниця в шоколаді”, “Зять з вишнею”, “Пляцок з румбарбаром”, “Медова дівчинка”, “П’яна слива”, “Макова вишенька”, “Два медівники”, “Вишневий грильяз”, “Крем і джем”, “Медова чічка”, “Яблучник із запеченим кремом”, “Карамельний медівник”, “Полуничні коралі”, “Вишня в снігу”, “Заливний мак”, “Горіхова скриня”, “Вишнева кісточка”, “Медова вишня”, “Чудо на яйцях”, “Маковий пляцок з рулетами”, “Вишневий вальс”, “Амоняк з вишнями”, “Золотар з карамеллю”, “Сирмак з персиками”, “Макова зоря”, “Дикий мед”.

У нашому дослідженні виявилось, що номінація виробів за складом виробу є найчисельнішою, бо посідає перше місце - вона становить 35% від усіх назв. Тобто переважає мотив за назвами продуктів, що входять до складу випічки. Основний акцент в назві дається на екзотичності складнику, щоб вирізнити випічку одну від іншої. У назвах галицьких тортів домінують вишня та мак (“Вишнево-маковий пляцок”, “Макова квітка”, “Макова зоря”, “Макове поле” тощо), мед (“Медова дівчинка”, “Два медівники”, “Дикий мед” тощо), яблука (“Яблучник”, “Яблучна фантазія”, “Бісквіт з яблуками” тощо).

Дуже неординарними у складі випічки є овочі, завдяки цьому галицькі торти мають не лише оригінальну назву, але і незвичний смак та неабияку користь – кабачки, гарбуз, морква, румбарбар (“Кабачковий”, “Пляцок з румбарбаром”, “Гарбузовий манник із сухофруктами”, “Морквинка”).

Велику кількість назв складають найменування за назвою сухофруктів (курага, родзинки, чорнослив), а також горіхів (волоський горіх, арахіс) і прянощів (кориця, ваніль). Наприклад: “Цвібак з родзинками”, “Медівник із чорносливом”, “Золотий горішок”, “Переложене з курагою”, “Гарбузовий манник із сухофруктами”, “Горішник третій”, “Маково-горіховий із чорносливом”, “Пляцок з корицею” тощо.

Мотивом номінації виробу “Ніц” є те, що у склад “пляцка” практично нічого не входить (по-галицьки “ніц”), він є дуже дешевим і простим за виготовленням.

2) за формою, зовнішнім оформленням та кольором виробу: “Зебра”, “Рушта”, “Двоколірний із грушами”, “Святковий”, “Сльози Ангела”, “Чорна Африка”, “Клумба”, “Капелюшок для бабці”, “Фруктовий кошик”, “Орхідея”, “Медове серце”, “Смарагдова каблучка”, “Веселка”, “Пінгвін”, “Біла троянда”, “Шахматний”, “Тріо”, “Хвилі Дунаю”, “Марс”, “Весела поляна”, “Ягідка”, “Мілкі Вей”, “Снікерс”, “Шкільна любов”, “Він і Вона”, “Весільні сходинок”, “Лебеді вірності”, “Скринька щастя”, “Квіти України”, “Хатка”, “Тюльпан”, “Три в одному”, “Рафаелло”, “Медівникова ялинка”, “Мурашник”, “Оригінальний”, “Мадонна”, “Слонове око”, “Нічна діброва”, “Усмішка негра” (“Зуби негра”), “Глазурований пляцок”, “Чорний принц”, “Циган”, “Чорнобривець”, “Бурштин”, “Напівторт”, “Карпати”, “Шалена бджілка”, “Три кольори”, “Пеньок”, “Дубок”, “Небеса”, “Мамині чорнобривці”, “Зелене яблуко”, “Гопак”, “Мамина вишиванка”, “Волошка”, “Червоне і чорне”, “Вербова гілочка”, “Тарасові вуса”, “Спартак”, “Лисичка”, “Два медівники”, “Берегиня”, “Фарбований лис”, “Білочка”, “Мотанка”, “Пузата хата”, “Каприз”, “Калинова сопілка”, “Вишуканий”, “Веселий

батяр”, “Воронячі гнізда”, “Дикий ведмедик”, “Сонячний зайчик”, “Рожевий фламінго”, “Дзвінка”, “Букет півоній”, “Кривава Мері”, “Секрет монахині”, “Квіти України”, “Бузковий сон”, фальшивий сирник “Корівка”, “Чорна лебідка”, “Лисячі нірки”, “Матусині цьомки”, “Плячок з трубочками”, “Лілія”, “Принцеса на горошині”, “Коломийка”, “Кора дуба”, “Бандерівський”, “Чорна троянда”, “Нічний шедевр”, “Магнат”, “Зелений гай”, “Реверанс”.

Часто розвинена логіка, кмітливість, дотепний український гумор у поєднанні із розвиненою фантазією стають основою назви торта.

У нашому дослідженні виявилось, що номінація за формою, зовнішнім оформленням та кольором за чисельністю посідає друге місце – 33% від всієї кількості. Часто вони зумовлені подвійним чи потрійним мотивом і важко віднести до однієї підгрупи: за формою, за зовнішнім виглядом чи за кольором: “Нічна діброва” (за формою і кольором),

До підгрупи назв, мотивованих **формою** виробу відносимо такі: “Медове серце”, “Смарагдова тувелька”, “Мурашник”, “Панчо”, “Хатка”, “Весільні сходинок”, “Карпати”, “Рушта”, “Медівникова ялинка”, “Пузата хата”, “Тарасові вуса”, “Принцеса на горошині” (у начинці частинки яблук мають вкраплення маку) тощо. Наприклад, назва торта “Панчо” походить від італійського слова “pancia”, що означає “живіт” або “черевко”. Це пов'язано з формою торта, яка нагадує округлий живіт, часто прикрашений сметанним кремом та шматочками фруктів або шоколаду, що створює вигляд пишного об'єму.

За мотивом “**зовнішнє оформлення**” виявлено назви, що нагадують і виглядом і окрасом тваринки, квітки або ж предмети: “Зебра”, “Шахматний” (“Шаховий”), “Сльози Ангела”, “Усмішка негра” (“Зуби негра”), “Клумба”, “Нічна діброва”, “Веселка”, “Слонове око”, “Чорнобривець”, “Лисичка”, “Букет півоній”, “Квіти України”, “Секрет монахині”, “Бандерівський”, “Фруктовий кошик”, “Капелюшок для бабці”, “Орхідея” тощо.

За кольором визначаємо такі назви випічки: “Двоколірний із грушами”, “Тріо”, “Три кольори”, “Рожевий фламінго”, “Бурштин” (коричневого кольору), “Чорна лебідка”, “Чорна троянда”, “Квіти України” (різнокольорові коржі та креми всередині), “Зелений гай”, “Кузька”, “Русалонька” (зеленого кольору), “Бандерівський” (червоно-чорного кольору), “Лисичка”, “Фарбований лис”, “Тюльпан”, “Волошка”, “Червоне і чорне”, “Орхідея”, “Нічна діброва”, “Лілія”, “Веселка” (різнокольоровий, бо має 3 начинки різних кольорів: вишня, яблуко чи ківі, мак), “Кривава Мері” (червоного, як кров, кольору) тощо.

Назва виробу “Сльози Ангела” походить від його зовнішнього вигляду. Крапельки, що утворюються на поверхні торта під час охолодження, нагадують сльози. Ці крапельки, часто карамельні, з'являються через різницю температур між шарами торта та повітря. Існує легенда, що назва пов'язана з французьким кухарем, який приготував цей торт для своєї нареченої у день їхнього весілля. Вона розплакалася від зворушення, і на торті з'явилися крапельки, які нагадували сльози. Торт “Зуби негра” нагадує зуби, які контрастують із темною шкірою, бо шоколадні коржі схожі на чорний колір шкіри, а всередині макового крему в рядочок виставляється білий зефір, котрий в розрізі нагадує білі зуби. Випічка “Вінні-Пух” за формою, кольором названий на честь відомого казкового персонажа, плюшевого ведмедика, головного героя однойменної серії дитячих книжок Алана Мілна, але він має коричневий колір, нагадуючи хутро ведмедика, та є досить пишним, завдяки великому шару макового крему та покриттю зефіром, немов його животик.

3) за часом виготовлення: “Курка в декреті”, “Весняний”, “Зимове подвір'я”, “Новорічний”, “Великодня писанка”, “Різдвяна макітра”, “Великодня мережка”, “Гавайський”.

Це кількісно невеличка група назв галицьких тортів. Якщо розглядати мотив номінації за часом виготовлення чи приурочення до подій, то можемо зазначити, що найчастіше трапляються назви, приурочені до Різдвяних та

Великодніх свят (“Різдвяна макітра”, “Великодня мережка”, “Великодня писанка”, “Вербова гілочка”), що вказує на релігійність українців, зокрема галичан, і підпорядкування цьому усіх сфер життєдіяльності.

Багато номінацій пов'язані із порами року – зимою (“Зимове подвір'я”, “Курка в декреті”), літом (“Гавайський”). Оригінальною є назва “Курка в декреті”. Вона пов'язана із тим, що на зимовний період зазвичай немає яєць, кури не несуться і тому у склад цього торта не входять яйця, щоб зекономити витрати, але приготувати випічку – ніби курка пішла у декрет.

Номінація “Весняний” вказує, що до складу входять продукти, які ростуть навесні, його навесні простіше готувати, тому що тоді вони дешевші.

4) за місцем походження назви: “Празький”, “Тернопільський пляцок”, “Польський сирник”, “Сирник Віденський”, “Золочівський пляцок”, “Львівський торт”, “Світоч”, “Галицька вишиванка”, “Бістро”, “Київський”, “Карпати”, “Полячка”, “Старий Львів”, “Львівський сирник”, “Львівський кавун”, “Гуцульська магія”, “Жешов'як”, “Варшавський яблучник”, “Хрещатий Яр”, “Литий спартак по-львівськи”.

Серед цих іменувань – назви за місцем походження випічки: “Жешов'як” – назва, що вказує на його походження рецепту з міста Жешув у Польщі, “Пані Валевська” – польське походження; за місцем походження і на честь: “Київський” отримав свою назву на честь міста Києва, став дуже популярним як сувенір, який привозили з Києва, спочатку його виготовляли на Київській кондитерській фабриці.

Серед цих назв трапляються такі, які опосередковано вказують на місто: “Світоч” – виготовлено на Львівській кондитерській фабриці “Світоч”, де вперше спечений цей торт.

Але є і назви, не пов'язані з містом, якому відповідає назва: “Празький” не пов'язаний з Прагою, а походить від Московського ресторану “Прага”, де цей торт був вперше створений радянськими кондитерами.

Щодо походження назви “Карпати” є дві версії. Згідно із першою, номінація походить від форми та структури торта, який має багат шарову структуру, де шари тіста чергуються з начинками, нагадуючи гірський масив Карпат. Щодо іншої – назва може також вказувати на те, що рецепт походить з регіону Карпат, де традиційно використовують характерні для карпатської кухні інгредієнти, такі як горіхи, сухофрукти, мед, сметана.

5) за рекламним мотивом: “Наполеон”, “Спартак”, “Шарлотка”, “Гуцулка Ксеня”, “Жозефіна”, “Гулівер”, “Мальвіна”, “Довбуш”, “Івасик-Телесик”, “Котигорошко”, “Козак Мамай”, “Фігаро”, “Барбі з полуницею”.

У цій групі виявлено назви історичних та казкових персонажів. Вони апелюють до того, що відомі всім, проте безпосередньо до них не мають жодного стосунку. Функція цих найменувань – рекламна. Фактично такі номінації випічки без мотиву, ми не можемо сказати, чому вони так називаються. У них немає нічого спільного із даними назвами, вони не кажуть ні про склад, ні про зовнішній вигляд, ні про місце виготовлення, ні про інше. Проте ці промовисті назви вказують на неповторність, особливість та вишуканість виробу. В основі таких назв ідеоніми: “Котигорошко”, “Гулівер”, “Мальвіна”, реальні люди: “Довбуш”, “Наполеон” тощо. Так, Жозефіна Богарне була першою дружиною Наполеона Бонапарта, вона стала імператрицею Франції. Ця особистість надихнула творців назвати на її честь простий та водночас вишуканий галицький торт “Жозефіною”. Номінація “Шарлотка” походить від імені королеви Шарлотти, дружини англійського короля Георга III, яка, за легендою, дуже любила яблука. Також назва пов'язана із французьким десертом, який був створений на початку XIX століття і також містить яблука. Назва “Спартак” пов'язана із образом давньоримського гладіатора Спартака, який був лідером повстання рабів у Стародавньому Римі. Спартак уособлює силу та мужність, що може асоціюватися з насиченим смаком та великою кількістю коржів та крему у цьому торті.

Назва випічки “Кривава Мері” походить від імені королеви Англії та Ірландії Марії I Тюдор, яку за її жорстокі релігійні переслідування прозвали “кривавою Мері”. Вона вела фанатичну боротьбу з протестантами, внаслідок якої загинуло багато людей. Також є версія, що назва торта пов'язана із легендою про дівчину Мері, яка загинула в автокатастрофі та стала приви́дом. Існує ще одна історія про танцівницю Мері, яка працювала у кабаре під назвою “Відро з кров'ю”. На нашу думку, таку назву присвоєно дуже влучно, тому що до тіста входить томатна паста або томатний сік, котрі надають йому червонуватого відтінку, який асоціюється з кров'ю. Крім того у крем також входять червоні вишні, тому загалом торт червоного, мов кров, кольору. Проте, ми віднесли цю назву до зазначеної вище групи у зв'язку з тим, що вважаємо її похідною від назви однойменного коктейлю (спосіб трансонімізації).

Дуже цікавою є назва “Фігаро”, яка походить від назви складної за побудовою п'єси “Весілля Фігаро” французького драматурга П'єра де Бомарше. Сам торт має декілька шарів коржів, кремів та начинок, що може асоціюватися з багат шаровістю сюжету п'єси або з поведінкою чи характером однойменного персонажа.

б) за текстурою та смаковими відчуттями: “Ніжна наречена”, “Райська насолода”, “Ніжний”, “Профітрольний пляцок”, “Фруктова насолода”, “Варений сирник”, “Чізкейк з фруктами”, “Сирна насолода”, “Полунична примха”, “Небесні ласощі”, “Мурашник”, “Горішник тертий”, “Пісочний пляцок”, “Улюблений”, “Небо в роті”, “Тещин язик”, “Дівочі забаганки”, “Жіночі примхи”, “Слойоний”, “Павутинка”, “Насолода”, “Ватка”, “Перший поцілунок”, “Лебединий пух”, “Небо на язика”, “Хмаринка”, “Сікачки”, “Повітруля”, “Пошкрябаний пляцок”, “Вишневий грильж”, “Їжак з яблуками”, “Каприз”, “Королівський пляцок”, “Яблука під периною”, “Вишуканий”, “Хмаринка”, “Хрустик”, “Третій пляцок з

варенням”, “Скубанець”, “Крухкий пляцок”, “Флірт”, “Мамине тісто”, “Сир без сиру”.

Ця група назв за текстурою та смаковими відчуттями за чисельністю посідає третє місце - 14 % від загальної кількості назв. Це, мабуть, тому, що для галичан є надзвичайно важливими текстура та смак випічки.

У цій групі вже сама назва вказує на особливості смаку чи текстуру торта. Наприклад, “Сир без сиру” називається так тому, що за смаковими відчуттями у ньому є сир, хоча насправді, тут його немає. Щодо зазначення текстури, то сюди входять номінації: “Крухкий пляцок”, “Профітрольний пляцок”, “Пісочний пляцок”, “Слойоний”, “Павутинка”, “Пошкрябаний пляцок”, “Вишневий грильяз”, “Сікачки”, “Хрустик” тощо.

Серед наведених назв можна згрупувати декілька одиниць на позначенням надзвичайної легкості, повітряності, ніжності смаку тортів. Це такі як: “Ніжна Наречена”, “Ніжний”, “Небесні ласощі”, “Небо в роті”, “Павутинка”, “Ватка”, “Лебединий пух”, “Небо на язика”, “Хмаринка”, “Повітруля”, “Яблука під периною”, “Хмаринка” тощо. Усі вони мають асоціативний характер номінації або номіновані прямо: Хмаринка” – легкий, як хмаринка, “Ніжний” – ніжний за структурою.

Із почуттям насолоди під час смакування пов'язані наступні найменування: “Райська насолода”, “Фруктова насолода”, “Сирна насолода”, “Улюблений”, “Насолода”, “Вишуканий” тощо .

“Тещин язик” – це назва популярного галицького торта, який має шарувату структуру, схожу на листя рослини сансев'єра, також відомої як “тещин язик” або “щучий хвіст”. Рецепт “Тещиноного язика” передбачає приготування кількох коржів часто з різними начинками, неоднаковою текстурою, наприклад, із горіхами, родзинками, маком та змащування їх кремом.

Назва “Флірт” вказує на легкість та приємні відчуття, асоційовані зі смаком. Часто слово “флірт” використовується для опису чогось легкого,

приємного та ненав'язливого, що відповідає характеру виробу, адже він складається з ніжних коржів, легких кремів та туди входить персик, що немов фліртує з тортом. Він легкий, ніжний і приємний на смак, що викликає позитивні емоції, як і флірт. Отже, така номінація є метафоричним порівнянням смакових якостей з легкістю та приємністю, які асоціюються з цим словом.

7) із нез'ясованими мотивами номінації: “Зеник”, “Як догодити чоловікові”, “Іринині канікули”, “Самозванець”, “Оленка”, медівник “Бродяга”, “Пані Дульська”, “Світлана”, “Пияк”, “Господиня”, “Молодиця”.

Ми не можемо визначити, чому так названі наведені торти, лише за допомогою логіки та аналогії можливо зіставити ці номінації із відповідними поняттями. Так, на нашу думку, номінації-людські імена (“Зеник”, “Іринині канікули”, “Оленка”, “Світлана”) дані або самими їх творцями на свою честь, або на честь когось, хто надихнув на створення цього рецепту, або ж кулінари просто вибрали ім'я, яке їм подобається чи легко запам'ятовується чи має позитивну ауру. Можливо, коли появився вперше цей торт, люди мали якийсь мотив даної назви, але зараз ми вже не можемо визначити його.

Так, назва “Світлана” може бути асоціативною, пов'язаною з легкістю, світлістю, так як цей торт має легку текстуру, ніжний смак та світлий колір, що асоціюється з цим ім'ям. Назва “Оленка” можна асоціативно пов'язати із шоколадкою із такою ж назвою, котра була дуже популярною у радянські часи через доступність покупцям. На ній було зображено просту селянську дівчинку Оленку із заплетеною косою і у хустинці. І якщо розглядати рецептуру торта, то він досить простий у приготуванні та дешевий, тому що у ньому немає дороговартісних інгредієнтів. А, можливо, саме Оленка була першою жінкою, котра вперше спекла цей торт. Проте, зараз ми вже цього достовірно визначити не можемо, нам залишається лише здогадуватися.

Номінації “Бродяга”, “Самозванець”, можливо, відтворюють простоту, швидкість, дешевість та доступність приготування даних тортів, оскільки ці

риси характерні цим типам людей. Щодо назви “Як догодити чоловікові”, то вона відповідає високим стандартам: це дорогий пишний високий торт із великою кількістю коржів, різноманітністю кремів та насиченістю текстури начинкою.

Назви тортів “Господиня”, “Молодиця”, швидше за все, створюють певну асоціацію з домашнім затишком, сімейними святами та традиційною випічкою, яка готується для близьких. Вони мають багато шарів, кремів та начинок, що може відображати турботу та вміння господині-молодиці.

Деякі назви мають подвійні чи потрійні мотиви номінації: торт “Живчик” названо на честь головного героя українського короткометражного анімаційного серіалу – персонажа зеленого яблука яблучного напою “Живчик”. Саме завдяки вмісту зеленого яблука у кремі та зеленому забарвленню коржів цей десерт і отримав таку назву.

Таблиця 2.1.

Назви тортів за мотивами номінації

Мотиви номінації	Кількість	Відсоток, %
1) за складом виробу	105	35
2) за формою, зовнішнім оформленням та кольором	100	33
3) за часом виготовлення	8	3
4) за місцем походження назви	20	7
5) за рекламним мотивом	13	4
6) за текстурою та смаковими відчуттями	43	14
7) із нез’ясованими мотивами номінації	11	4
Всього	300	100

Отже, проаналізувавши і погрупувавши за мотивами номінації усі найменувань галицьких тортів, ми дійшли висновку, що номінація за складом виробу є найчисельнішою – 35% від всієї кількості назв. На другому місці посідає номінація за формою, зовнішнім оформленням та кольором – 33% від всієї кількості. Третє місце за чисельністю посідають назви за текстурою та смаковими відчуттями – 14% від всієї кількості назв. Четверте місце за мотивами номінації по кількості посідають за місцем походження назви – по 7% від всієї кількості. П'яте та шосте місця за мотивами номінації по кількості посідають одночасно дві тематичні групи: за рекламним мотивом та із нез'ясованими мотивами номінації - по 4% від всієї кількості. Такий розподіл вбачаємо у потребі вказівки на склад виробу, у зв'язку з тим, щоб господиня орієнтувалася у собівартості торта, зважаючи на характер і поведінкові риси галичан, зокрема схильність до економії, не витратити грошей даремно.

2.2. Класифікація за семантикою твірних основ

Назви випічки за семантикою основ ми поділили на похідні від апелятивів (відапелятивні) та від власних назв (відонімні похідні).

Серед відапелятивних виявлено: назви продуктів; назви фруктів; назви овочів; назви сухофруктів та горіхів; назви квітів; назви дерев та пов'язані з цим асоціації; назви тварин; назви птахів; назви комах; назви просторових понять; назви осіб за способом життя, характером, статусом та національністю; назви природних тіл та явищ; назви кольорів; назви цифр; назви свят та асоціативно пов'язаних із українськими традиціями речей; назви пір року, дня та асоціативно пов'язаних із ними речей; назви рукотворних тіл; назви почуттів, відчуттів та асоціативно пов'язаних із ними речей.

Відонімні включають: назви-імена, прізвища людей та персонажів; назви материків, островів, країн, регіонів, міст, річок, гір, місцевостей, планет;

Розглянемо ці групи детальніше.

Відапелятивні назви

Ця група включає такі підгрупи:

– **Назви продуктів:** “Смальцевий пляцок”, “Медівник із чорносливом”, “Шоколадно-сирний”, “Сирно-медовий”, “Сирничок”, “Медове серце”, “Пташине молоко”, “Шоколадно-фруктовий рай”, “Шоколадно-кабачковий пляцок”, “Сирно-киселевий”, “Швидкий шоколадний манник”, “Шоколадний кухен”, “Медовий пляцок”, “Варений сирник”, “Маковий”, “Багатий медівник”, “Сирник із пінкою”, “Сирна насолода”, “Макове поле”, “Гарбузовий манник із сухофруктами”, “Медівникова ялинка”, “Шоколадний ліс”, “Польський сирник”, “Віденський сирник”, “Сметанник”, “Маково-горіховий із чорносливом”, “Сир без сиру”, “Желейний”, “Пляцок з корицею”, “Зефірний”, “Маковик”, “П’яний крекер”, “Пляцок на пиві”, “Сирно-маковий”, “Львівський сирник”, “Макова квітка”, “Медова дівчинка”, “Два медівники”, “Крем і джем”, “Медова чічка”, “Карамельний медівник”, “Заливний мак”, “Сирна палітра”, “Чудо на яйцях”, “Маковий пляцок з рулетами”, “Третій пляцок з варенням”, “Золотар з карамеллю”, “Макова зоря”, “Дикий мед”.

Помітно, що тут є різні родо-видові назви слова торт: пляцок, перекладенець, паланиці, переложене. Також виділяємо і різновиди самих пляцків, залежно від основних складників: медівник, бісквіт, цвібак, сирник, манник, яблучник, чизкейк, сметанник. Розглянемо їх визначення у Великому тлумачному словнику сучасної української мови [12].

Пляцок, пляцка, західноукраїнське. Корж.

Корж. Плоский круглої форми виріб із прісного тіста. *Образно.

Перекладенець, діалект Галичини. Багатошаровий солодкий пиріг, який складається з кількох коржів, перемашених різними кремами та/або начинками. По суті, перекладенець – це синонім до слова *багатошаровий пляцок*.

Паланиці, переложене є галицькими діалектними синонімами до слова пляцок.

Переложене, діалектне. Пляцок, який складається з багатьох шарів, складених почергово, що робить його високим і строкатим на зрізі.

Медівник 1. Те саме, що медяник. 2. бот., діал. Підмаренник.

Медяник, -яника. Медовий коржик.

Бісквіт. 1. Легкі здобні тістечка, печиво. 2. Двічі випалений фарфор або фаянс без поливи.

Цвібак. Часто кекс, бісквіт або солодкий хліб. Великий бісквітний або кексовий пиріг, часто із додаванням родзинок, що випікається на деко і нарізається. Отож, цвібак є галицьким діалектним словом на позначення того ж поняття, що і бісквіт, що є не багатошаровим “пляцком”, а одношаровим кексом із додаванням великої кількості яєць.

Сирник. Корж із сиром і приправами, а також пиріжок або млинець із начинкою з сиру.

Манник. Борошняний кондитерський виріб, найчастіше у формі пирога, що випікається з манної крупи.

Яблучник – такого слова немає у “Великому тлумачному словнику”. Проте ми можемо вказати, що це борошняний кондитерський виріб, найчастіше у формі пирога, що випікається із яблук.

Сметанник. 1. Посудина для сметани і вершків. 2. Рід солодкого пирога, приготованого із сметаною [12].

Чизкейк – у тлумачному словнику немає такого слова. Проте чизкейк є запозиченою назвою, що прийшла до нас із англійської мови, дослівно у перекладі “сирний торт” і це аналог сирника. Чизкейк – це страва

європейської та американської кухні, що являє собою сирний солодкий десерт, що складається з основи (зазвичай з печива) та шару м'якого сиру, цукру та інших інгредієнтів.

Як бачимо із визначень, найменування “пляцок” є ширшим поняттям, а назви медівник, бісквіт, цвібак, сирник, манник, яблучник, сметанник тощо є вже різновидами самих “пляцків” і мають вужче значення.

– **Назви фруктів:** “Пляцок з чорницями”, перекладанець “Яблучна фантазія”, “Двоколірний із грушами”, “Бісквіт з яблуками”, “Сирник із вишнями”, “Яблучник”, “Шоколадно-вишневий пляцок”, “Фруктовий кошик”, “Пляцок із вишнями та киселем”, “Вишнево-ананасова спокуса”, “Маково-абрикосовий пляцок”, “Шоколадно-фруктовий рай”, “Фруктова насолода”, “Чорничний пляцок”, “Ванільний сирник з полуницями”, “Кремний сирник з чорницями”, “Баунті з вишнями”, “Лимонно-сирний пляцок”, “Кокосинка”, “Малинова фантазія”, “Апельсиновий аромат”, “Вишнево-маковий пляцок”, “Сирно-яблучний”, “Яблучно-ожинава шарлотка”, “Ягідка”, “Яблучний пляцок”, “Сметанно-яблучний пляцок”, “Чизкейк з фруктами”, “Полунична примха”, “Медовий із карамельно-яблучним кремом”, “Вишневець”, “П’яна вишня”, “Яблучко”, “Лимонний пляцок”, “Королівська вишня”, “Вишня в снігу”, “Перекладенець з ананасом”, “Вишнева роса”, “Зелене яблуко”, “Мак-сир-яблука”, “Кокосовий ведмедик”, “Малиновий мак”, “Полуниця в шоколаді”, “Зять з вишнею”, “Барбі з полуницею”, “П’яна слива”, “Макова вишенька”, “Вишневий грильж”, “Їжак з яблуками”, “Яблучник із запеченим кремом”, “Варшавський яблучник”, “Яблука під периною”, “Полуничні корали”, “Вишня в снігу”, “Вишнева кісточка”, “Медова вишня”, “Вишневий вальс”, “Амоняк з вишнями”, “Сиромак з персиками”.

Галицькі господині мають змогу урізноманітнити та надати екзотичності смаковим відчуттям торта, додаючи до нього фрукти, зазвичай ті, які наявні у кожному господарстві: яблука, груші, сливи, вишні, полуниця,

малина. Рідше трапляються ті, які трапляються не усюди, але теж доступні у господарстві: чорниця, ожина, персики, абрикоси тощо. У складі тортів є й екзотичні фрукти, не характерні для нашого клімату: кокос, апельсин, ананас, лимон. Це підтверджує нашу теорію про те, що фрукти у складі випічки надають їй екзотичності, особливості, завдяки яким вона вирізняється від іншої.

– **Назви овочів:** “Шоколадно-кабачковий пляцок”, “Кабачковий”, “Морквинка”, “Гарбузовий манник із сухофруктами”, “Пляцок з румбарбаром”.

На нашу думку, змагаючись у оригінальності, галицькі господині використовують як складники у своїй випічці не лише фрукти, але і овочі. Як бачимо із наведених найменувань, у такі торти входять кабачок, морква, гарбуз та, навіть, ревінь (“румбарбар”).

– **Назви сухофруктів та горіхів:** “Золотий горішок”, “Горішник тертий”, “Цвібак з родзинками”, “Медівник із чорносливом”, “Маково-горіховий із чорносливом”, “Переложене з курагою”, “Паланиці з чорносливом”, “Горіхова скриня”.

– **Назви квітів:** “Орхідея”, “Біла троянда”, “Макове поле”, “Тюльпан”, “Чорнобривець”, “Мамині чорнобривці”, “Волошка”, “Малиновий мак”, “Макова квітка”, “Букет півоній”, “Лілія”, “Чорна троянда”.

В назви галицької випічки входять назви квітів: назви польових, так і культурних рослин. Найчастіше ми зустрічаємо в номінації тортів назви таких квітів: мак, чорнобривці, волошка, троянда, півонія, лілія, тюльпан. Рідко трапляються і назви екзотичних квітів, наприклад, орхідея. Так само виявлено узагальнену назву: “Квіти України”.

– **Назви дерев та пов’язані з цим поняття:** “Медівникова ялинка”, “Пеньок”, “Дубок”, “Калинова сопілка”, “Вербова гілочка”, “Кора дуба”.

Крім квітів, ще і назви дерев стали основою найменувань галицьких тортів. Ретельно дослідивши цю групу, ми помітили, що номінації пов’язані із

деревами, котрі ростуть власне на українській Галичині. Це ялинка, дуб, калина, верба тощо. Слід зазначити, що ці дерева водночас є символами українського народу. На нашу думку, це дає можливість даним тортам вирізнятися з-поміж інших.

– **Назви просторових понять.** Тут виявлено назви-поняття, властиві для власне української географії – це гай, діброва, ліс, поляна тощо (“Зелений гай”, “Нічна діброва”, “Шоколадний ліс”, “Весела поляна”, “Клумба”).

– **Назви тварин:** “Зебра”, “Слонове око”, “Кокосовий ведмедик”, “Лисичка”, “Їжак з яблуками”, “Фарбований лис”, “Білочка”, “Шоколадний зайчик”, “Дикий ведмедик”, “Сонячний зайчик”, фальшивий сирник “Корівка”, “Лисячі нірки”.

Переважають у цій групі назви диких тварин, які проживають у лісах та полях України. Це, зокрема, ведмідь, лисичка, зайчик, їжачок, білочка. Але є і поодинокі назви свійських тварин, наприклад, корівка (“Корівка”). Для оригінальності, мабуть, щоб вирізнитися, вжито назви тварин із тропічних країн: “Зебра”, “Слонове око”.

– **Назви птахів:** “Курка в декреті”, “Пінгвін”, “Лебединий пух”, “Воронячі гнізда”, “Рожевий фламінго”, “Чорна лебідка”, “Пташине молоко”, “Лебеді вірності”.

Вжито у номінаціях назви птахів свійських та диких, звичних для українського зоонімікону та екзотичних: курка, лебідь, ворона, фламінго, пінгвін: “Курка в декреті”, “Лебединий пух”, “Чорна лебідка”, “Лебеді вірності”, “Рожевий фламінго”, “Воронячі гнізда”, “Пінгвін”.

– **Назви комах:** “Шалена бджілка”, “Кузька”, “Джміль”.

Виявлено назви тортів, у яких в основі покладено назви комах: бджілки (“Шалена бджілка”), коника-стрибунця (“Кузька”), джмеля (“Джміль”). Прикметно, що обирають для назви саме комах із смугастим забарвленням (наприклад, коричнево-жовтим) або із яскравим відтінком, бо в розрізі ці торттики мають саме таке почергове забарвлення.

– Назви осіб за способом життя, характером, статусом та національністю, сімейними стосунками: сирник “Ласунчик”, “Пияк”, “Молодиця”, “Господиня”, “Як догодити чоловікові”, “Ніжна наречена”, “Для тата”, “Самозванець”, “Тещин язик”, “Усмішка негра” (“Зуби негра”), “Чорний принц”, “Циган”, “Полячка”, “Зять з вишнею”, “Веселий батяр”, “Королівський пляцок”, “Секрет монахині”, медівник “Бродяга”, “Магнат”, “Золотар з карамеллю”, “Мамине тісто”, “Мамина вишиванка”, “Матусині цьомки”, “Капелюшок для бабці”, “Берегиня”, “Світоч”.

Ця група займає четверте місце за кількістю номінацій від загальної кількості назв (25 назв). Дані номінації підібрано дуже влучно, автентично та дотепно. Цю тематичну групу можна розподілити на декілька підгруп:

1) назви осіб за способом життя: “Ласунчик”, “Пияк”, “Господиня”, “Веселий батяр”, “Світоч”, “Бродяга”;

2) назви осіб за характером: “Ласунчик”, “Берегиня”, “Самозванець”, “Веселий батяр”, медівник “Бродяга”;

3) назви осіб за статусом. Сюди входять назви:

– за родинними зв’язками, статусом у стосунках: “Для тата”, “Тещин язик”, “Зять з вишнею”, “Як догодити чоловікові”, “Ніжна наречена”, “Мамине тісто”, “Як догодити чоловікові”, “Ніжна Наречена”, “Мамина вишиванка”, “Матусині цьомки”, “Капелюшок для бабці”, “Молодиця”;

– за професією та покликанням: “Золотар з карамеллю”, “Секрет монахині”;

– за ступенем влади: “Королівський пляцок”, “Чорний принц”, “Магнат”.

4) назви осіб за національністю: “Полячка”, “Усмішка негра” (“Зуби негра”), “Циган”.

Номінації за характером та способом життя важко розділити, оскільки це взаємопов’язані та взаємозалежні поняття, адже спосіб життя людини

залежить від її характеру: сирник “Ласунчик”, “Господиня”, “Пияк”, “Бродяга”, “Самозванець”, “Веселий батяр”.

Помітно, що найменування за родинними зв'язками, охоплюють практично всі їх види: наречена-чоловік-молодиця-мама-тато-бабуся-зять-теща, наприклад: “Для тата”, “Тещин язик”, “Зять з вишнею”, “Мамине тісто”, “Матусині цьомки”, “Капелюшок для бабці”, “Як догодити чоловікові”, “Ніжна наречена” тощо. На нашу думку, це тому, що для українців сім'я є дуже важливою і стоїть на першому місці за важливістю в житті. Саме українська жінка вважається берегинею домашнього вогнища, чудовою дружиною та ніжною матір'ю своїх дітей.

Отже, як бачимо, деякі назви відносяться одночасно до декількох підгруп. Слід зазначити, що багато найменувань мають пряме та переносне значення, тому їх легко можна віднести одночасно до кількох груп. Наприклад, слово “світоч” у прямому значенні означає велику свічку або смолоскип, тому ми віднесли цю назву до групи назв рукотворних тіл. Переносне ж його значення – це мудра людина, котра своїми знаннями та діями надихає та веде інших і є прикладом для наслідування, крім того, може вживатися як трансонімізована назва кондитерської фабрики. Тому в даному контексті ми віднесли торт “Світоч” за первинним значенням до групи назв осіб за характером та способом життя.

– **Назви природних тіл та явищ:** “Веселка”, “Метеорит”, “Бурштин”, “Айсберг”, “Мурашник”, “Небо в роті”, “Павутинка”, “Небеса”, “Небо на язика”, “Вишнева роса”, “Небесні ласощі”, “Хмаринка”, “Повітруля”, “Сонячний зайчик”.

До цієї групи відносимо назви, котрі мають стосунок із природними явищами: веселка, роса, метеорит. Є тут достатньо назв, які пов'язані із легкістю, небом: “Метеорит”, “Небо в роті”, “Небеса”, “Небо на язика”, “Небесні ласощі”, “Хмаринка”, “Повітруля”. Назва “Сонячний зайчик” пов'язаний із світлом, позитивом.

– **Назви кольорів:** “Чорний принц”, “Червоне і чорне”, “Бузковий сон”, “Зелений гай”, “Смараглова каблучка”, “Біла троянда”, “Зелене яблуко”, “Рожевий фламінго”, “Чорна лебідка”, “Чорна троянда”.

Висновкуємо, що найчастіше у назвах зустрічається чорний колір – 4 назви (“Чорний принц”, “Червоне і чорне”, “Чорна лебідка”, “Чорна троянда”). На нашу думку, це пов’язано із тим, що найчастіше в склад тортів входить мак чорного кольору та він зазвичай вкритий шоколадом.

Зелений колір зустрічається у 2 назвах: “Зелений гай”, “Зелене яблуко”. – через колір зеленого яблука, що входить у склад цих коржів. Завдяки наявності різнокольорових складників трапляються і червоний, бузковий, смарагдовий, білий, рожевий (“Червоне і чорне”, “Бузковий сон”, “Смараглова каблучка”, “Біла троянда”, “Рожевий фламінго”).

– **Назви цифр:** “Три в одному”, “Трію”, “Двоколірний із грушами”, “Три кольори”, “Два медівники”, “Перший поцілунок”.

Можемо спостерігати, що українці надають велике значення і символіці цифр. Саме тому найчастіше зустрічається у найменуваннях цифра три, адже вона символізує Божу цифру, триєдність Бога: “Три в одному”, “Трію”, “Три кольори”. А ще ці назви позначають кількість паланиць, шарів, кольорів у тортах. Є у назвах і цифра два (“Двоколірний із грушами”, “Два медівники”), а також і цифра один (“Перший поцілунок” тощо). Остання назва свідчить не про кількість паланиць, а про ніжність смаку та текстури, котра запам’ятається назавжди, немов перший поцілунок.

– **Назви пір року, дня та пов’язаних із ними речей:** “Весняний”, “Зимове подвір’я”, “Вишня в снігу”, “Нічний шедевр”, “Нічна діброва”.

Як бачимо із назв, в основу покладено такі пори року: весна, зима, а також асоціативно пов’язані із ними речі (“Весняний”, “Зимове подвір’я”, “Вишня в снігу”). А також така пора дня, як ніч – “Нічний шедевр”, “Нічна діброва”.

– **Назви рукотворних тіл:** “Шаховий” (“Шахматний”), “Весільні сходинок”, “Скринька щастя”, “Хатка”, “Світоч”, “Ватка”, “Сніговик”, “Мамина вишиванка”, “Пузата хата”, “Хрустик”, “Мамине тісто”, “Мотанка”.

Простежуємо тут назви таких предметів, створених людиною, як шахи, шахмати, сходинок, скринька, хатинка, а також виробів – вишиванка, тісто, вата тощо.

– **Назви почуттів, відчуттів та асоціативно пов’язаних із ними речей, обрядів:** “Райська насолода”, “Ніжний”, “Каприз”, “Святковий”, “Дівочі забаганки”, “Він і Вона”, “Шкільна любов”, “Скринька щастя”, “Улюблений”, “Слойоний”, “Жіночі примхи”, “Сльози Ангела”, “Пікантний”, “Насолода”, “Вишуканий”, “Матусині цьомки”, “Нічний шедевр”, “Флірт”, “Весільні сходинок”.

Назви є яскравими та мають позитивну конотацію: почуття любові, радості, щастя та відчуття ніжності, насолоди. Наприклад: “Шкільна любов”, “Скринька щастя”, “Райська насолода”, “Ніжний”, “Він і Вона”, “Матусині цьомки”, “Флірт” тощо. Є найменування і почуттів та відчуттів, які додають драйву, збуджують: “Каприз”, “Дівочі забаганки”, “Жіночі примхи”, “Сльози Ангела”, “Пікантний” тощо.

Відонімні похідні

До відонімних відносять відантропонімні, відтопонімні та інші похідні. Серед них:

– **Назви-імена, прізвища людей та персонажів:** “Зеник”, “Іринині канікули”, “Бандерівський”, “Панчо”, “Оленка”, “Наполеон”, “Спартак”, “Шарлотка”, “Гуцулка Ксеня”, “Жозефіна”, “Вінні-Пух”, “Гулівер”, “Пані Валевська”, “Мальвіна”, “Довбуш”, “Кривава Мері”, “Івасик-Телесик”, “Котигорошко”, “Козак Мамай”, “Живчик”, “Фігаро”, “Барбі з полуницею”, “Тарасові вуса”, “Принцеса на горошині”, “Пані Дульська”, “Русалонька”, “Світлана”, “Мадонна”.

З-поміж найменувань тортів є також назви-імена та прізвища людей і персонажів. Слід зазначити, що тут присутні і імена та прізвища історичних постатей. Це свідчить про широкий світогляд українців та відмінне знання ними своєї багатой історії. Тут можна навести такі приклади, як: “Козак Мамай”, “Довбуш”, “Тарасові вуса”, “Бандерівський” тощо.

Серед найменувань є і назви імен та прізвищ людей та персонажів із інших країн та історичні діячі світової історії. Сюди відносимо: “Наполеон”, “Спартак”, “Шарлотка”, “Жозефіна”, “Пані Валевська” тощо.

Ця група за чисельністю займає третє місце – від загальних назв. На нашу думку, це завдяки достатній обізнаності галичанами своєї історії та всесвітньої історії, а також зацікавленості різними персонажів, популярними у всьому світі. Наприклад, такими як Івасик-Телесик, Русалонька, Вінні-Пух, Котигорошко тощо. Такі назви надають тортам оригінальності та допомагають їх відокремити, зробити особливими серед інших.

Дану тематичну групу можна розподілити окремо на три підгрупи:

1) назви-імена (“Зеник”, “Іринині канікули”, “Оленка”, “Шарлотка”, “Гуцулка Ксеня”, “Жозефіна”, “Кривава Мері”, “Наполеон”, “Тарасові вуса”, “Світлана”, “Мадонна”, “Спартак”);

2) назви-прізвища людей (“Бандерівський”, “Пані Валевська”, “Козак Мамай”, “Довбуш”, “Пані Дульська”);

3) назви вигаданих казкових персонажів (“Панчо”, “Вінні-Пух”, “Гулівер”, “Мальвіна”, “Івасик-Телесик”, “Котигорошко”, “Живчик”, “Барбі з полуницею”, “Принцеса на горошині”, “Русалонька”).

– **Назви планет, материків, островів, країн, етнічних регіонів, міст, річок, гір, місцевостей:** “Празький”, “Чорна Африка”, “Гавайський”, “Перлина Нілу”, “Хвилі Дунаю”, “Тернопільський пляцок”, “Польський сирник”, “Сирник Віденський”, “Золочівський пляцок”, “Львівський торт”, “Галицька вишиванка”, “Київський”, “Карпати”, “Галицькі витребеньки”, “Старий Львів”, “Львівський сирник”, “Львівський кавун”, “Гуцульська

магія”, “Жешов’як”, “Варшавський яблучник”, “Хрещатий Яр”, “Литий спартак по-львівськи”, “Марс”. Серед них:

- Назви планет: “Марс”.
- Назви континентів: “Чорна Африка”.
- Назви островів: “Гавайський”.
- Назви країн: “Польський сирник”.
- Назви етнічних регіонів: “Галицька вишиванка”, “Галицькі витребеньки”, “Гуцульська магія”.
- Назви міст: “Тернопільський пляцок”, “Золочівський пляцок”, “Львівський торт”, “Київський”, “Старий Львів”, “Львівський сирник”, “Львівський кавун”, “Варшавський яблучник”, “Литий спартак по-львівськи”, “Сирник Віденський”, “Празький”, “Жешов’як”.

Як бачимо, в основу найменувань галицьких тортів покладені не лише назви українських міст, таких як Тернопіль, Золочів, Львів, Київ, але і назви закордонних міст: Відень, Варшава, Прага, Жешув. Тут можна звернути увагу, що згадані міста є столицями європейських держав. Це свідчить про те, що Україна – європейська країна, яка має міцні стосунки та контакти із сусідніми європейськими державами. Адже відбувається обмін та запозичення багатьох кулінарних рецептів та адаптація їх на свій галицький ґрунт.

- Назви річок: “Перлина Нілу”, “Хвилі Дунаю”.
- Назви гір: “Карпати”.

Отже, тематична група назв планет, материків, островів, країн, етнічних регіонів, міст, річок, гір, місцевостей є досить багато чисельною, адже посідає п’яте місце за чисельністю (23 назви).

- **Назви свят:** “Новорічний”, “Великодня писанка”, “Різдвяна макітра”, “Великодня мережка”;

- **Назви танців:** “Гопак”, “Коломийка”, “Вишневий вальс”;
- **Теоніми:** “Берегиня”.

У номінацію даної групи лягли в основу назви свят як релігійних, так і державних, а саме Новий рік, Великдень, Різдво, а також пов'язаних із ними обрядових речей (“Новорічний”, “Великодня писанка”, “Різдвяна макітра”, “Великодня мережка” тощо). Також у даній групі є і найменування такої важливої в житті події для галичан, як весілля (“Весільні сходинок”).

Українські традиції надзвичайно важливі для кожного українця. Тому багато назв, пов'язаних із ними, лягли в основу найменувань галицьких тортів. Наприклад, “Гопак”, “Берегиня”, “Мотанка”, “Коломийка”.

У нашому дослідженні помітним є те, що багато назв тортів ми віднесли одночасно до кількох тематичних груп. Це тому, що в більшості найменування складається із кількох слів – словосполучення, отож, відповідно до тематики, ми, аналізуючи кожне слово окремо, вносили одні і ті ж номінації у кілька тематичних груп.

Серед назв є назви **іншомовного та діалектного походження**: “Баунті з вишнями”, “Мілкі Вей”, “Снікерс”, “Рафаелло”, “Чизкейк з фруктами”, “Рушта”, “Бістро”, “Мадонна”, “Ніц”, “Медова чічка”, “Веселий батяр”, “Цвібак з родзинками”, “Скубанець”, “Перекладенець з ананасом”, “Реверанс”, “Тріо”, “Тертюшок”. Це демонструє різноманіття підходів у галицькій кулінарній традиції до найменування тортів.

До **назв іншомовного походження** відносимо “Баунті з вишнями”, “Мілкі Вей”, “Снікерс”, “Рафаелло”, “Чизкейк з фруктами”, “Профітрольний пляцок”, “Мадонна”, “Реверанс”, “Шоколадний кухен”, “Тріо”.

Тут є і назви, що імітують світові бренди і є комерційними запозиченнями іншомовного походження (“Рафаелло”, “Снікерс”, “Мілкі Вей”, “Баунті з вишнями”). Ці назви є прямими асоціаціями із цукерками, що мають аналогічні назви. Так само і за смаком ідентично підібрано складники тортів, щоб вони були максимально схожими на них. Так, наприклад,

“Рафаелло” - це багат шаровий торт, ключовими елементами якого є кокосова стружка, білий шоколад, мигдаль або арахіс, що повністю відповідає смаковому профілю цукерок.

А також є і іншомовні кулінарні запозичення: “Чизкейк з фруктами” - з англійської мови (“сирний торт” у перекладі, тобто сирник), “Мадонна” (у перекладі з італ. “моя пані”, так звертаються часто до Матері Ісуса Христа, Марії), “Тріо” - з італійської мови, “Реверанс”, “Бістро” - із французької мови тощо.

Слово “реверанс”, що прийшло до нас із французької мови, означає ввічливий уклін, жест поваги. У галицькій випічці “Реверанс” - це елегантний, багат шаровий тортик із м'якими коржами і ніжними кремами, часто сметаним чи пудинговим. Саме тому ця назва підкреслює урочистість, вишуканість та гармонію смаків цієї випічки, гідної святкового столу.

У цьому контексті цікавою є і назва торта “Бістро”, що походить із французької мови. Це слово спочатку означало невеликий, недорогий ресторан, кафе, де страви готуються дуже швидко. На нашу думку, назва, що стала в основу цього найменування, дана йому тому, що він готується досить легко та швидко, на відміну від інших, є популярним та загальнодоступним, як і заклади типу “бістро”.

Є і **діалектизми** (назви діалектного походження): “Рушта”, “Ніц”, “Медова чічка”, “Веселий батяр”, “Капелюшок для бабці”, “Цвібак з родзинками”, “Скубанець”, “Перекладенець з ананасом”, “Матусині цьомки”, “Тертюшок”. В основному всі наведені назви належать до власне українського галицького діалектного говору та підкреслюють автентичність назв галицьких тортів.

Серед наведених назв є і назви діалектного іншомовного походження, де іноземні терміни були адаптовані в українському діалекті Західної України для найменування галицьких тортів (“Рушта”, “Цвібак з родзинками”). Наприклад, назва “Рушта” походить від польського ruszt або

німецького *rost*, що означає “решітка” або “колосник” (ґрати в печі). На нашу думку, торт міг отримати таку назву через свою особливу крихку текстуру пісочного тіста та зовнішню сітчасту структуру, яка нагадує ґрати чи решітку, тобто переплетення зверху смужок тіста. У лемківській говірці *рушт* - це решітка в печі. Саме звідси і така назва торта.

Таким же іншомовним кулінарним запозиченням є назва “Цвібак”, що з німецького “*Zwieback*” перекладається як “двічі печений” сухар, але в українському контексті це часто бісквіт, кекс або солодкий хліб. Тому зазвичай це не багат шаровий торт, а великий кексовий чи бісквітний пиріг з обов'язковим додаванням родзинок, що випікається на деко і нарізається.

Дуже промовистою є назва торта на медових коржах, часто з додаванням маку, горіхів, крему на основі заварного крему чи згущеного молока – “Медова чічка”. Отже, слово “медова” вказує на мед як ключовий інгредієнт, а галицьке діалектне слово “чічка”, що означає “квітка”, підкреслює квітковий аромат, солодкість, красивий зовнішній вигляд випічки.

Не менш цікавим є галицьке діалектне побутове слово “батяр”. Воно означає “гульвіса, шибеник”, це представник субкультури старого Львова. Оскільки цей торт є складним: у ньому поєднується багато шарів і контрастних смаків (мак, кава, шоколад, горіхи, крекер), це відтворює строкату зухвалу вдачу “батяра”. Отож, назва натякає на несподіваний, багатий, яскравий і “зухвалий” смак.

Можна виокремити і галицькі діалектні слова, що описують технологію виготовлення торта, котрі лягли в основу таких найменувань: “Скубанець”, “Перекладенець з ананасом”, “Тертюшок”. Так, “Скубанець” - це пиріг, у якому тісто білого та коричневого кольорів відщипують по шматку, “скубують”, як кажуть галичани, і таким чином викладають на низ та верх торта. “Тертюшок” має таку назву через те, що на його верх натирають через тертку невеличку частину пісочного коричневого тіста, тому він, немов

“тертий”. А діалектне слово “перекладенець” вказує на почергове перекладання, наявність прошарку із ананасом.

Серед найменувань ми помітили **багатозначні слова** (напр. “Горішник тертий”: Горішник – це рідкісний синонім до слова ліщина (кущ або дерево родини березових, що дає горіхи) та як назва торта, до якого входять горіхи), **застарілі слова** та **професіоналізми** (“Золотар із карамеллю”), **оказіоналізми** (“Заварнушка”).

Серед усіх назв галицьких тортів ми виокремили такі групи слів: слова в переносному значенні, синоніми, антоніми, омоніми. Насамперед тут слід назвати такі знайдені **слова в переносному значенні**: “Лілія”, “Фігаро”, “Світоч”, “Лебеді вірності”, “Медове серце”, “Пташине молоко”, “Скринька щастя”, “Тещин язик”, “Золотий горішок”, “Мадонна”, “Наполеон”, “Чорнобривець”, “Берегиня”, “Живчик”.

Ретельно проаналізувавши усі номінації тортів, ми виокремили тут також і великий асортимент номінацій - **синонімів**, а саме: “Медова чічка”, “Вишнева панянка” і “Медова дівчинка”; “Медівник із чорносливом” і “Медовий пляцок”; “Яблучник”, “Яблучко” і “Яблучний пляцок”; “Шоколадна розкіш”, “Королівський пляцок”, “Багатий медівник” і “Вишуканий”; “Полунична примха”, “Галицькі витребеньки”, “Дівочі забаганки”, “Жіночі примхи” і “Каприз”; “Три в одному”, “Трію” і “Три кольори”; “Пісочний пляцок” і “Крухкий пляцок”; “Небо в роті”, “Небо на язичку” і “Ніжний”; “Кокосовий ведмедик” і “Кокосинка”; “Пияк”, “П’яна вишня”, “П’яна слива” і “П’яний крекер”; “Нічна діброва”, “Зелений гай” і “Шоколадний ліс”; “Пляцок із трубочками” і “Маковий пляцок з рулетами”.

Знайшлися також і назви-**антоніми**, як ось “Чорна троянда” і “Біла троянда”, “Весела поляна” і “Шоколадний ліс”, “Для тата” і “Мамина вишиванка”. Також виділяємо антоніми всередині однієї назви торта: “Він і Вона”.

Слід виокремити і номінації-омоніми, наприклад: “Шоколадний зайчик” і “Сонячний зайчик”, “Лисички” і “Фарбований лис”.

Є і ті, що несуть лінгвокультурологічну інформацію: “Мотанка”, “Берегиня”.

І навіть було знайдено назви, що є фразеологізмами або є їх частиною: “Небо в роті”, “Фарбований лис”, “Принцеса на горошині”, “Фігаро”, “Пташине молоко”, “Тещин язик”.

Отже, проаналізувавши і погрупувавши за семантикою основ найменувань галицьких тортів, ми бачимо, що номінації за назвою фруктів є найчисельнішою від всієї кількості назв.

На другому місці посідає номінація за назвою продуктів.

Третє місце за чисельністю посідають назви-імена, прізвища людей та персонажів.

Четверте місце за кількістю посідають назви осіб за способом життя, характером, статусом та національністю.

П’яте місце посідають назви планет, материків, островів, країн, регіонів, міст, річок, гір, місцевостей.

Слід зауважити, що в ході дослідження ми також дійшли висновку, що наша вибірка прагматонімів лексично є надзвичайно багатою, адже серед них ми виокремили такі групи слів: багатозначні слова, слова в переносному значенні, синоніми, антоніми, омоніми.

А також знаходимо тут і назви іншомовного походження та діалектизми, okazіоналізми, застарілі слова та професіоналізми.

У найменуваннях було виявлено і фразеологізми або їх частину. Є і назви, що несуть лінгвокультурологічну інформацію.

2.3. Класифікація назв за структурним критерієм

За структурою назви номінацій ми поділили на такі групи: 1) однослівні; 2) словосполучення; 3) речення. Кожну велику групу ми

розглянули конкретніше і розділили ще на окремі підгрупи. Проаналізуємо детальніше.

1. Однослівні номінації (одне слово):

1) іменники: “Зебра”, “Яблучник”, “Каприз”, “Зеник”, “Ласунчик”, “Клумба”, “Айсберг”, “Молодиця”, “Сирничок”, “Орхідея”, “Веселка”, “Пінгвін”, “Кокосинка”, “Трію”, “Заварнушка”, “Марс”, “Ягідка”, “Снікерс”, “Хатка”, “Сніговик”, “Тюльпан”, “Світоч”, “Самозванець”, “Рушта”, “Рафаелло”, “Шарлотка”, “Мурашник”, “Бістро”, “Панчо”, “Сметанник”, “Спартак”, “Наполеон”, “Вишневець”, “Мадонна”, “Оленка”, “Яблучко”, “Павутинка”, “Морквинка”, “Насолода”, “Тертюшок”, “Ватка”, “Циган”, “Жозефіна”, “Чорнобривець”, “Напівторт”, “Карпати”, “Жешов’як”, “Полячка”, “Пеньок”, “Дубок”, “Небеса”, “Кузька”, “Бісквіт”, “Гулівер”, “Бурштин”, “Гопак”, “Ніц”, “Мальвіна”, “Довбуш”, “Хмаринка”, “Сікачки”, “Повітруля”, “Волошка”, “Лисичка”, “Берегиня”, “Білочка”, “Мотанка”, “Живчик”, “Каприз”, “Котигорошко”, “Пияк”, “Корівка”, “Метеорит”, “Джміль”, “Лілія”, “Фігаро”, “Скубанець”, “Коломийка”, “Флірт”, “Бродяга”, “Господиня”, “Магнат”, “Реверанс”, “Русалонька”, “Світлана”.

Проаналізувавши наведені назви-іменники, нами виявлено, що тут є власні та загальні назви. Загальні назви значно переважають власні (“Зебра”, “Яблучко”, “Морквинка”, “Хатка”, “Сніговик”, “Клумба”, “Пеньок” тощо). Власних назв є набагато менше, в основному це особові імена та прізвища людей та персонажів (“Наполеон”, “Спартак”, “Жозефіна”, “Котигорошко”, “Довбуш”, “Оленка”, “Мальвіна”, “Світлана”, “Зеник”, “Фігаро” тощо), є також і назви міст, гір та навіть планет (“Вишневець”, “Карпати”, “Марс” тощо).

Також серед назв-іменників за значенням нами виявлено іменники як конкретні та абстрактні поняття. В основному усі іменники є конкретними назвами, наприклад: “Зебра”, “Веселка”, “Айсберг”, “Ягідка”, “Снікерс”, “Тюльпан”, “Рафаелло”, “Мурашник”, “Чорнобривець”, “Дубок”, “Джміль”

тощо. Це характерно для повсякденної лексики, тоді як абстрактних назв небагато: “Молодість”, “Каприз”, “Насолода”, “Флірт”.

Серед наведених назв-іменників розрізняємо ще і назви істот та неістот. Ми дослідили, що кількість неістот удвічі більша за кількість істот: “Клумба”, “Орхідея”, “Веселка”, “Тріо”, “Снікерс”, “Хатка”, “Тюльпан”, “Рушта”, “Сметанник”, “Ватка” тощо. Назв-істот удвічі менше. Серед істот домінують імена людей та персонажів: “Зеник”, “Мадонна”, “Оленка”, “Жозефіна”, “Гулівер”, “Мальвіна”, “Русалонька”, “Світлана”, “Циган”, “Пияк”, “Бродяга” тощо. Також є серед назв істот і назви тварин, птахів та комах: “Зебра”, “Пінгвін”, “Лисички”, “Білочка”, “Корівка”, “Джміль”, “Бджілка” тощо.

У нашому дослідженні не можемо не зауважити, що серед номінації тортів, що за структурою складають одне слово, є змінювані та незмінювані іменники. Майже усі із назв іменників є змінюваними, що дозволяє їм відмінюватися за відмінками, наприклад: “Ласунчик”, “Молодиця”, “Сирничок”, “Орхідея”, “Самозванець”, “Насолода”, “Полячка”, “Берегиня” тощо. Незмінюваних слів, переважно іншомовного походження, що вживаються лише в однині, є лише шість: “Тріо”, “Рафаелло”, “Бістро”, “Панчо”, “Фігаро”, “Ніц”.

Нами виявлено, що у наведеному переліку назв-іменників немає жодної збірної назви, поодинокі є лише речовинні: “Бурштин”, “Сметанник”, “Бісквіт”, “Яблучник” тощо. Є і назви, що вживаються лише у множині (“Карпати”, “Сікачки”, “Небеса”).

Отже, проаналізувавши усі однослівні назви-іменники, ми дійшли висновку, що переважають назви власні, конкретні, змінювані та назви-неістоти.

Також у нашому дослідженні ми проаналізували і за відмінами усі однослівні наведені найменування тортів, що є іменниками за частиною мови. Загалом – 86. У результаті ми дійшли висновку, що усі ці назви-

іменники практично порівну відносяться до I та II відміни. За чисельністю переважають іменники II відміни - 42 слова, це 49% від загальної кількості (“Яблучко”, “Зеник”, “Ласунчик”, “Сирничок”, “Пінгвін”, “Сніговик”, “Пеньок”, “Дубок”, “Гопак”, “Пияк”, “Джміль”, “Магнат” тощо). Іменників I відміни є дещо менше - 35 слів, вони становлять 41% від загальної кількості : “Зебра”, “Клумба”, “Орхідея”, “Кокосинка”, “Кузька”, “Хатка”, “Жозефіна”, “Мальвіна”, “Хмаринка”, “Повітруля”, “Берегиня”, “Мотанка”, “Коломийка”, “Господиня”, “Світлана” тощо. До III та IV відміни не належить жодна назва-іменник. Також є такі назви іменники, що не належать до жодної відміни, їх є всього лиш 9 – всього лише 10% від загальної кількості. Це незмінювані іншомовні слова (“Тріо”, “Рафаелло”, “Бістро”, “Ніц”, “Панчо”, “Фігаро”) та іменники, що вживаються лише у множині (“Карпати”, “Сікачки”, “Небеса”).

2) прикметники: “Весняний”, “Ніжний”, “Празький”, “Святковий”, “Гавайський”, “Шаховий” (“Шахматний”), “Маковий”, “Новорічний”, “Улюблений”, “Оригінальний”, “Желейний”, “Фальшивий”, “Зефірний”, “Слойоний”, “Пікантний”, “Вафельний”, “Київський”, “Вишуканий”, “Бандерівський”.

У результаті дослідження ми визначили, що на другому місці за чисельністю – 37% від загальної кількості (112 назв) посідають однослівні назви, котрі за структурою складаються лише з одного слова, в основному із іменника, наприклад: “Орхідея”, “Хатка”, “Веселка”, “Шарлотка”, “Оленка”, “Насолода”, “Чорнобривець”, “Білочка”, “Господиня”, “Русалонька” тощо.

Проте є і невелика кількість назв, що складаються з одного слова-прикметника. Їх зовсім небагато – всього лиш 19 назв. Слід зазначити, що тут переважають відносні прикметники, бо мають відношення до певного предмета (“Весняний”, “Празький”, “Гавайський”, “Шаховий”, “Маковий”, “Слойоний”, “Новорічний”, “Желейний”, “Зефірний”, “Вафельний”, “Київський”, “Бандерівський” тощо). Наполовину менше є номінацій, що

містять якісні прикметники (“Ніжний”, “Святковий”, “Улюблений”, “Оригінальний”, “Пікантний”, “Вишуканий” тощо).

2. Словосполучення:

Підрядні:

1) іменник + прикметник: “Смальцевий пляцок”, “Яблучна фантазія”, “Профітрольний пляцок”, “Чорна Африка”, “Дівочі забаганки”, “Фруктовий кошик”, “Медове серце”, “Смарагдова каблучка”, “Пташине молоко”, “Фруктове насолода”, “Швидкий шоколадний манник”, “Біла троянда”, “Малинова фантазія”, “Кабачковий пляцок”, “Шоколадний кухен”, “Апельсиновий аромат”, “Іринині канікули”, “Весела поляна”, “Ніжна наречена”, “Мілкі Вей”, “Медовий пляцок”, “Яблучний пляцок”, “Шоколадна розкіш”, “Варений сирник”, “Багатий медівник”, “Сирна насолода”, “Полунична примха”, “Шкільна любов”, “Весільні сходинок”, “Зимове подвір'я”, “Макове поле”, “Небесні ласощі”, “Медівникова ялинка”, “Шоколадний ліс”, “Тернопільський пляцок”, “Горішник третій”, “Польський сирник”, “Сирник Віденський”, “Пісочний пляцок”, “Золочівський пляцок”, “Слонове око”, “Львівський торт”, “Тещин язик”, “Кокосовий ведмедик”, “П'яна вишня”, “Глазурований пляцок”, “Чорний принц”, “Жіночі примхи”, “П'яний крекер”, “Лимонний пляцок”, “Галицька вишиванка”, “Королівська вишня”, “Шалена бджілка”, “Лебединий пух”, “Мамині чорнобривці”, “Вишнева роса”, “Зелене яблуко”, “Небесні ласощі”, “Старий Львів”, “Галицькі витребеньки”, “Львівський сирник”, “Золотий горішок”, “Мамина вишиванка”, “Кривава Мері”, “Малиновий мак”, “Макова квітка”, “Медова дівчинка”, “П'яна слива”, “Пошкрябаний пляцок”, “Великодня писанка”, “Великодня мережка”, “Тарасові вуса”, “Львівський кавун”, “Макова вишенька”, “Туцувальська магія”, “Вишневий грильж”, “Фарбований лис”, “Медова чічка”, “Пузата хата”, “Карамельний медівник”, “Варшавський яблучник”, “Шоколадний зайчик”, “Полуничні корали”,

“Вишнева панянка”, “Калинова сопілка”, “Веселий батяр”, “Воронячі гнізда”, “Дикий ведмедик”, “Сонячний зайчик”, “Нічна діброва”, “Рожевий фламінго”, “Горіхова скриня”, “Різдвяна макітра”, “Заливний мак”, “Сирна палітра”, “Вишнева кісточка”, “Медова вишня”, “Королівський пляцок”, “Бузковий сон”, “Фальшивий сирник”, “Чорна лебідка”, “Лисячі нірки”, “Вербова гілочка”, “Матусині цьомки”, “Вишневий вальс”, “Крухкий пляцок”, “Хрещатий Яр”, “Чорна троянда”, “Нічний шедевр”, “Макова зоря”, “Зелений гай”, “Дикий мед”, “Мамине тісто”.

2) іменник + прийменник з іменником: “Курка в декреті”, “Цвібак з родзинками”, “Медівник із чорносливом”, “Пляцок з чорницями”, “Бісквіт з яблуками”, “Сирник із вишнями”, “Капелюшок для бабці”, “Баунті з вишнями”, “Сирник без сиру”, “Сирник із пінкою”, “Чизкейк з фруктами”, “Пляцок з корицею”, “Небо в роті”, “Переложене з курагою”, “Паланиці з чорносливом”, “Пляцок на пиві”, “Вишня в снігу”, “Перекладенець з ананасом”, “Небо на язичку”, “Полуниця в шоколаді”, “Зять з вишнею”, “Барбі з полуницею”, “Пляцок з румбабаром”, “Їжак з яблуками”, “Яблучник із кремом”, “Яблука під периною”, “Пляцок з минулого”, “Принцеса на горошині”, “Пляцок з трубочками”, “Чудо на яйцях”, “Амоняк з вишнями”, “Золотар з карамеллю”, “Сиромак з персиками”.

3) іменник + іменник: “Перлина Нілу”, “Хвилі Дунаю”, “Лебеді вірності”, “Скринька щастя”, “Сльози Ангела”, “Пані Валевська”, “Пані Дульська”, “Козак Мамай”, “Гуцулка Ксеня”, “Букет півоній”, “Секрет монахині”, “Квіти України”.

4) числівник + іменник: “Перший поцілунок”, “Три в одному”, “Три кольори”, “Два медівники”.

У результаті дослідження номінацій галицьких тортів за структурою, ми дійшли висновку, що більшість назв є словосполученнями. Вони займають перше місце за чисельністю – 59% від загальної кількості назв (176 назв).

За чисельністю найбільше словосполучень за схемою іменник + прикметник, наприклад: “Небесні ласощі”, “Чорний принц”, “П’яна вишня”, “Слонове око”, “Фарбований лис”, “Бузковий сон”, “Мамине тісто”, “Яблучна фантазія”, “Дівочі забаганки”, “Фруктовий кошик”, “Чорний принц”, “Жіночі примхи”, “Золотий горішок”, “Гуцульська магія”, “Хрещатий Яр” тощо. Слід зазначити, що тут здебільшого прикметники не якісні, а відносні, оскільки вони, в основному, позначають ознаку через відношення до продуктів-складників торта.

Набагато меншу кількість, 33 назви, складають назви-словосполучення за схемою іменник + прийменник з іменником (наприклад, “Курка в декреті”, “Небо в роті”, “Перекладенець з ананасом”, “Зять з вишнею”, “Принцеса на горошині”, “Чудо на яйцях”, “Сирник без сиру” тощо).

Ще менше назв, а саме 12, складають словосполучення за схемою іменник + іменник (наприклад, “Хвилі Дунаю”, “Лебеді вірності”, “Скринька щастя”, “Сльози Ангела”, “Гуцулка Ксеня”, “Букет півоній”, “Квіти України” тощо).

Найменше, всього лише 4 із 300 назв, за структурою словосполучень за схемою числівник + іменник: “Перший поцілунок”, “Три в одному”, “Три кольори”, “Два медівники”. На нашу думку, це пов’язано із тим, що основна функція номінації нести описовість, характеристику торта. Тому у словосполученнях переважає прикметник, який надає номінації саме цієї характеристики.

Сурядні словосполучення виражені однорідними членами речення, що з’єднані сурядним сполучником і: “Він і Вона”, “Червоне і чорне”, “Крем і джем”.

Як бачимо, практично всі номінації становлять собою підрядні словосполучення: “Рожевий фламінго”, “Горіхова скриня”, “Різдвяна макітра”, “Заливний мак”, “Паланиці з чорносливом”, “Пляцок на пиві”, “Вишня в снігу”, “Букет півоній”, “Секрет монахині”, “Квіти України”, “Три

кольори”, “Два медівники”. Проте нами виявлено і 3 сурядні словосполучення, у яких поєднані однорідні члени речення, з'єднані сурядним сполучником і: “Він і Вона”, “Червоне і чорне”, “Крем і джем”.

До складу назв входять складні слова: “Шоколадно-сирний”, “Шоколадно-вишневий пляцок”, “Сирно-медовий”, “Вишнево-ананасова спокуса”, “Маково-абрикосовий пляцок”, “Шоколадно-фруктовий рай”, “Шоколадно-кабачковий пляцок”, “Сирно-киселевий”, “Лимонно-сирний пляцок”, “Вишнево-маковий пляцок”, “Сирно-яблучний”, “Яблучно-ожинова шарлотка”, “Івасик-Телесик”, “Сметанно-яблучний пляцок”, “Мак-сир-яблука”, “Медовий із карамельно-яблучним кремом”, “Маково-горіховий з чорносливом”, “Вінні-Пух”, “Сирно-маковий”; “Двоколірний із грушами”, “Сиромак з персиками”.

3. Реченнєві структури: “Як догодити чоловікові”, “Пляцок із вишнями та киселем”, “Ванільний сирник з полуницями”, “Кремовий сирник з чорницями”, “Медовий із карамельно-яблучним кремом”, “Гарбузовий манник із сухофруктами”, “Яблучник із запеченим кремом”, “Маково-горіховий з чорносливом”, “Кокосовий пляцок з ківі”, “Маковий пляцок з рулетами”, “Третій пляцок з варенням”, “Литий Спартак по-львівськи”.

Серед назв за структурою ми виділили і назви-цілі речення. У порівнянні із загальною кількістю таких назв є найменше, всього 12, і вони займають лише 4% від загальної кількості номінацій тортів за структурою. Значну частину цих речень можна потрактувати як односкладні називні речення, що мають лише підмет (“Пляцок із вишнями та киселем”, “Ванільний сирник з полуницями”, “Кремовий сирник з чорницями”, “Медовий із карамельно-яблучним кремом”, “Гарбузовий манник із сухофруктами”, “Маковий пляцок з рулетами” тощо).

Також ми простежили, що є назви тортів, у яких входить сама назва “пляцок” (“Пошкрябаний пляцок”, “Лимонний пляцок”, “Глазуровий пляцок”, “Третій пляцок з варенням” тощо), проте у значній частині назв це

слово відсутнє, або присутня лише назва його різновиду. Наприклад, “Медовий із карамельно-яблучним кремом”, “Яблучник”, “Сирник”, “Бісквіт”, “Горішник третій” тощо.

Таблиця 2.2.

Назви тортів за структурою

Структура номінації	Кількість	Відсоток, %
1) однослівні	112	37
2) словосполучення	176	59
3) речення	12	4
Всього	300	100

Проаналізувавши і погрупувавши за структурою усі 300 найменувань галицьких тортів, ми бачимо, що номінації-словосполучення є найчисельнішою – 59% від всієї кількості назв. На нашу думку це тому, що саме у формі словосполучення найпрактичніше та найоптимальніше можна назвати торт, подавши при цьому його коротку характеристику. На другому місці посідають однослівні номінації – 37% від всієї кількості назв. Останнє третє місце за кількістю посідають номінації тортів, виражені цілим реченням – 4% від всієї кількості назв.

Отже, у цьому практичному розділі нашого дослідження проведено комплексний лінгвістичний аналіз найменувань галицьких тортів. Було проаналізовано 300 назв-прагматонімів тортів Галичини за трьома основними критеріями, а саме за мотивом номінації, семантикою твірних основ та за їхньою структурою.

В результаті аналізу зроблено висновок, що більшість назв (35%) створено за складом виробу. Адже саме той чи інший складник вирізняє конкретний торт від інших. Переважають у назвах традиційні для нашого регіону складники, а саме вишня, мак, мед, яблука.

За семантикою основ усі назви поділяються на відапелятивні та відонімні. Найчисельнішими із них є номінації, що містять у собі назви фруктів, а на другому місці - назви продуктів. Серед відонімних похідних за чисельністю третє місце посідають назви-імена, прізвища людей та персонажів. У назвах присутні імена не лише української (“Довбуш”, “Козак Мамай”), але і світової історії (“Жозефіна”, “Наполеон”), що демонструє широкий світогляд та освіченість українських господинь.

Щодо лексичних особливостей, то серед назв знайдені приклади груп слів: діалектизми (“пляцок”, “чічка”, “перекладенець”, “батяр”) та назви іншомовного походження (“Мадонна”, “Бістро”, “Реверанс”), а також застарілі слова та професіоналізми (“Золотар із карамеллю”), okazіоналізми (“Заварнушка”).

Слід відзначити, що тут присутні і слова в переносному значенні (“Лілія”, “Фігаро”, “Світоч”), синоніми (“Медова чічка”, “Вишнева панянка” і “Медова дівчинка”; “Медівник із чорносливом” і “Медовий пляцок”), антоніми (“Чорна троянда” і “Біла троянда”), омоніми (“Шоколадний зайчик” і “Сонячний зайчик”), а також фразеологізми або їхні частини (“Тещин язик”, “Небо в роті”).

За структурою номінації найбільша кількість назв (59%) є словосполученнями. Бачимо, що домінує структура іменник + прикметник (“Фруктовий кошик”, “Медове серце”). Однослівні назви за чисельністю займають друге місце (37%), це переважно загальні іменники (“Хатка”, “Сніговик”, “Тюльпан”). І найменш чисельнішими є номінації-речення (4%), які в основному представлені у формі називних речень (“Як догодити чоловікові”, “Ванільний сирник з полуницями”).

Розділ 3

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ У ЗЗСО

Вивчення в школі ономастики як структурного компонента лексикології в цілому є дуже важливим. Такої ж думки дотримується І. Воляннюк у своїй статті “Актуальність вивчення ономастики в школі”: “Вивчення ономастики в школі, на нашу думку, повинно базуватися на вирішенні цілого ряду лінгводидактичних завдань в єдиному семантичному просторі. Семантичний простір визначається граматичними, орфографічними, лексичними мовознавчими завданнями. Таким простором може бути й онімія, або ж власні назви. Вони тісно пов’язані з культурою, історією країни і, разом із тим, мають специфічні риси морфемної будови, словозміни, словотвору та орфографії. Саме власні назви дозволяють познайомити дитину-школяра з мовною картиною світу. Разом з тим, учитель у ході роботи може сприяти запам’ятовуванню учнями лінгвістичної термінології” [16, с.110]. На думку мовознавців, таку роботу вчитель може розпочинати вже з п’ятого класу, поступово ускладнюючи її. Під час вивчення власних назв на уроках мови слід максимально залучати дітей у застосуванні їх біографічного та мовленнєвого досвіду. Таким чином розвивається допитливість школярів, спостережливість, зацікавлення своїм родоводом тощо. Так, учитель може ще на початку навчального року може запропонувати учням з допомогою дорослих написати творчу роботу “Чому мене так назвали?” або “Що в імені моїм?”. “Вивченню історичного коріння родини сприятимуть завдання зі створення незвичайних словників: “Топонімічний словник нашої сім’ї”, “Словник найпопулярніших імен нашої школи”, “Словник мого міста (села, вулиці, району...)” або ж “Словник зоонімів”, до якого можуть увійти клички домашніх улюбленців чи клички тварин загалом. У такий спосіб школярі не лише опановують ономастичну термінологію (антропоніми, зооніми, топоніми, урбаноніми), а й знайомляться з тими власними назвами, що їх оточують. Завдання з

ономастики також сприяють засвоєнню теоретичних положень таких розділів мовознавства, як “Морфеміка” та “Словотвір”, удосконаленню орфографічних умінь та навичок. З цією метою учням можна запропонувати наступні завдання: виконати морфемний чи словотвірний аналіз слів – власних назв; утворити похідні прикметники від іменників власних назв та ін.” [16, с.110].

3.1. Аналіз навчальної програми

Вивчення теми “Власні назви” в освітніх закладах починається вже з початкової школи (1-4 класи) на базовому рівні. А поглиблено ця тема розглядається у 6 класі в розділі “Іменник”, коли освоюють групи іменника за значенням і розглядається у двох основних аспектах: правопис та функціональність у мовленні.

У нашому дослідженні ми проаналізували навчальну програму з української мови для 6 класу Нової української школи, використовуючи затверджену Міністерством освіти і науки України “Модельну навчальну програму “Українська мова. 5-6 класи” для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.) [45].

Згідно з аналізованою програмою, вивчення власних назв інтегровано у розділ “Морфологія. Орфографія. Частини мови (оглядово). Іменник як частина мови. Рід, число, відмінки та відміни іменників” (17 год), акцентуючи увагу як на теоретичному поглибленні знань, так і на практичному застосуванні правил орфографії [45, с. 46-48].

Пропонованим змістом навчального предмета у цьому розділі є “Іменники конкретні й абстрактні, загальні і власні, назви істот і неістот (повторення і поглиблення). Збірні іменники. Велика буква та лапки у власних назвах.” Як бачимо, програма тут передбачає повторення і поглиблення знань про іменники, зокрема про загальні і власні назви, що

вказує на перехід від базового до більш складних термінів. Щодо орфографії, то даною програмою затверджено у цьому розділі і освоєння правил та практичних навиків написання великої букви та лапок у власних назвах. Також не оминули і розгляд таких складних тем, як незмінювані іменники та визначення їхнього роду (серед них є значна кількість власних назв іншомовного походження) і написання та відмінювання власних імен по батькові, прізвищ (у розділі “Морфологія. Орфографія. Відмінювання та правопис іменників”). Програмою пропонується вчителям обговорити із учнями цікаві проблемні питання, пов’язані із власними назвами, зокрема таке як: “Чи можемо ми обійтися без власних назв?” [45, с.47]

У цьому розділі методисти пропонують вчителям-мовникам застосовувати на уроках наступні види навчальної діяльності, пов’язані із вивченням власних назв: “Робота зі словником. Ігри зі словами (вікторини, конкурси). Читання тексту з власними назвами. Редагування речень, у яких допущено граматичні помилки. Складання тексту з використанням онімів. Проведення флешмобу ”Я хочу побувати в...” (публікація в соцмережах, фото місцевості та підпису до нього з власною назвою). Складання і розігрування діалогів з незмінюваними іменниками (які часто є власними назвами): “Виклик таксі” (таксі, метро, ательє, траса) , “У зоопарку” (поні, какаду, гризлі); “У магазині” (броколі, ескімо, авокадо). Складання допису до вебсайту про подію із життя класу з використанням географічних назв чи прізвищ. Аналіз цього допису. Складання плейлиста чи добірки пісень, у текстах яких є власні назви (незмінювані іменники, іменники у кличному відмінку тощо)” [45, с.47-48].

Ми з’ясували, що правила написання власних назв у практичному їх застосуванні ще частково інтегровано у розділ “Словотвір. Орфографія” (13 год) [45, с.43-46]. Тут серед змісту навчального предмета пропонується розглянути “Зміни приголосних під час утворення прикметників від власних назв за допомогою суфіксів -зьк-, -цьк-, -ськ-; -власних іменників за

допомогою суфікса -ин- від прикметників на -ський, -цький”. У програмі запропоновано такі види навчальної діяльності, що пов’язані із вивченням власних назв у школі: “Утворення прикметників від власних назв населених пунктів, річок, озер за допомогою суфіксів -зьк-, -цьк-, -ськ- (Дрогобич - дрогобицький, Париж - паризький та ін.). Пояснення утворення і написання власних назв-пам’яток архітектури чи природи (наприклад: Збаразький замок, Урицькі скелі). Створення слайдів, (відеоролику) про мандрівку Україною з використанням підписів - власних іменників, утворених за допомогою суфікса -ин- (Полтавщина, Вінниччина та ін.), або власних назв зі зміною звуків (Збаразький замок та ін.)” [45, с.43-45].

Проаналізувавши наведену навчальну програму, ми дійшли висновку, що вона ґрунтується на комунікативно-діяльнісному підході, бо містить практичні види навчальної діяльності – творчі та ситуативні завдання, пов’язані з власними назвами, такі як життєві ситуації та творчість (складання плейлиста чи пісень із власними назвами), складання діалогів із власними назвами, також уроки розвитку мовлення включають читання тексту з власними назвами.

3.2. Аналіз підручника “Українська мова”

“Модельну навчальну програму “Українська мова. 5-6 класи” для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.) [45] повністю реалізовано у підручнику “Українська мова” (Українська мова: підруч. Для 6-го кл. закл. заг. серед. освіти / Олександр Заболотний, Віктор Заболотний. Київ: Генеза, 2023. 272с.: іл.) [23].

У 6 класі учні переходять від базового розрізнення загальних/власних назв до детального практичного вивчення орфографічних правил їх написання.

Проаналізувавши підручник крізь призму вивчення власних назв, ми дійшли висновку, що ця тема є центральною у розділі “Морфологія. Орфографія. Іменник”, а саме у §30. Загальні та власні назви. Велика буква у власних назвах та §31. Лапки у власних назвах. Пропонуємо розглянути варіанти завдань для вивчення правил правопису великої літери (рис. 1, рис. 2, рис. 3, рис. 4).

**30. ЗАГАЛЬНІ ТА ВЛАСНІ НАЗВИ.
ВЕЛИКА БУКВА У ВЛАСНИХ НАЗВАХ**

Про слова, якими називаємо низку однотипних предметів, та слова для найменування одного предмета

245 А. З'ясуйте, у якій колонці виділені іменники є назвами багатьох однотипних предметів, а в якій – одного предмета.

Загальні назви	Власні назви
Кожна планета особлива. В Україні багато різних озер.	Наша планета – Земля. Найбільше озеро в Україні – Світязь.

Б. Назву якої держави згадано в поданих реченнях? Наведіть інші 2–3 приклади власних назв держав.
В. Зробіть висновок про те, чим власні назви відрізняються від загальних.

Загальні та власні назви

Загальна назва – це узагальнена назва низки однотипних предметів	Власна назва – це назва одного предмета з низки однотипних
стіл, смартфон, країна, вулиця, річка, свято	Наталя, Чернігів, Різдво, Карпати, Дністер, Європа

До власних назв належать прізвища, імена людей, назви міфологічних істот і божеств, дійових осіб у казках і байках, клички тварин, географічні й астрономічні назви, назви держав, історичних подій, пам'яток архітектури, свят, вулиць, станцій, організацій, заводів, кораблів, газет, книг, художніх творів, кінофільмів тощо.

Велика буква

Правила	Приклади
1. Власні назви пишемо з великої букви	Херсон, Рось, Буковина, Великдень, Чорне море, Володимирський собор
2. Якщо власна назва складається з кількох слів, то з великої букви пишемо перше слово	День учителя, Музей історичних коштовностей, Національна опера України, Друга світова війна

95

Рис. 1.

3. З великої букви пишемо всі слова у власних назвах:

• держав	Республіка Польща
• міст, сіл, вулиць, провулків, проспектів, бульварів	місто Біла Церква , вулиця Верхній Вал
• географічних й астрономічних об'єктів (острови, річки, регіони, сузір'я, галактики тощо)	острів Нова Гвінея , річка Південний Буг , Південне Полісся , галактика Чумацький Шлях
• найвищих державних установ України й міжнародних організацій	Верховна Рада України , Європейський Союз
• дійових осіб у казках, байках, мультфільмах	Лисичка-Сестричка , Губка Боб

Зверніть увагу!

Слова *місто*, *вулиця*, *море*, *сузір'я*, *церква* та подібні, які є загальними назвами, пишемо з *малої* букви.

ОРФОГРАМА

Велика буква у власних назвах

246 І. Прочитайте сполучення слів та обґрунтуйте орфограму «Велика буква у власних назвах».

Місто Кривий Ріг, острів Хортиця, Південний полюс, річка Сіверський Донець, Музей води, вулиця Січових Стрільців, Китайська Народна Республіка, комета Галлея, Азовське море, сузір'я Велика Ведмедиця, Софійський собор, Великдень, День захисників і захисниць України, Червона Шапочка.

ІІ. З одним сполученням (на вибір) складіть і запишіть речення.

247 І. Прочитайте текст. Визначте його тему та ключові слова.

МАЛЬОВНИЧЕ ПОДІЛЛЯ

Між **річкою** (п)івденний (б)уг і лівими притоками (д)ністра розкинулося мальовниче (п)оділля. Поділля охоплює переважно території сучасних (в)інниччини, (х)мельниччини

96

Рис. 2.

й (т)ернопільщини, а також невеликі частини інших регіонів. Виділяють чотири частини цього краю: (з)ахідне (п)оділля, (с)хідне (п)оділля, (о)пілля і (п)обережжя. (За матеріалами інтернету)

II. Випишіть із тексту власні назви, уживаючи, де потрібно, велику букву. Чому виділене слово – загальна назва, а не власна?

248 ЧОМУ ТАК? Поміркуйте, чому в поданих прикладах співзвучні слова написано по-різному.

- ✓ Скрипить великий віз – сузір'я Великий Віз.
- ✓ Рідна земля – планета Земля.
- ✓ Холодна сніжинка – кішка Сніжинка.

Зверніть увагу!

• З великої букви також пишемо:

1) слова, пов'язані з релігією: *Бог, Божа Матір, Син Божий, Святий Дух, Аллах, Будда, Магомет, Біблія, Євангеліє, Коран* та подібні; **АЛЕ:** *бог Перун* і т. ін.;

2) назви державних символів: *Державний Герб України, Державний Прапор України, Державний Гімн України;*

3) назви найвищих державних посад: *Президент України, Голова Верховної Ради України.*

• У назвах державних свят *День Незалежності України, День Соборності України* всі слова пишемо з великої букви.

249 Спишіть сполучення слів, уживаючи, де потрібно, велику букву.

Річка (с)іверський (д)онець, місто (н)ова (к)аховка, (д)ень (з)нать, сузір'я (в)елика (в)едмедича, (с)получені (шт)ати (а)мерики, (м)іністерство охорони здоров'я, (з)апорозька (с)іч, (е)вропейський (с)оюз, острів (н)ова (г)вінея, (п)резидент України, (б)іблія.

Київська Русь
Запорозька Січ
Софійський собор
Конституція України

250 I. Спишіть речення, уживаючи, де потрібно, велику букву.

1. Мої друзі мешкають у місті (ж)овті (в)оди на вулиці (к)озацької (с)лави. 2. **Працівників** школи привітали з (д)нем (у)чителя. 3. У (ч)ернігові ми відвідали (с)пасо-Преображенський (с)обор. 4. З (п)івнічним (л)ьодовитим океаном

межують (т)ихий океан через (б)ерингову (п)ротоку й (а)тлантичний океан – через (г)ренландське море. 5. Навколо (с)онця обертається (з)емля зі своїм супутником (м)ісяцем.

II. Виділені слова розберіть за будовою.

251 Доберіть до поданих загальних назв власні з таблиці та запишіть утворені сполучення слів. З одним сполученням складіть і запишіть речення.

Держава, планета, материк, острів, галактика, собор, свято, озеро.

Австралія	Синевир	Святого Юра	Венера
День знань	Київська Русь	Молочний Шлях	Мадагаскар

252 Спишіть сполучення слів, уживаючи, де потрібно, велику букву.

Урочище (ж)овті (в)оди, (г)алицько-(в)олинська (д)ержава, (о)стромирове (с)вангеліє, (о)строзька (а)кадемія, (л)юблінська (у)нія, (к)орсунська (б)итва, (р)имська імперія, (в)елике (к)нязівство (л)итовське.

253 Виконайте тестові завдання.

1. З великої букви треба писати всі слова в рядку

- А** (к)иївська (р)усь, (м)айдан (с)вободи
- Б** (з)ахідна (е)вропа, (р)іздво (х)ристове
- В** (д)ень (н)езалежності України, (м)узей (в)оди
- Г** (п)івденне (п)олісся, (а)ндріївська (ц)ерква

2. Орфографічну помилку допущено в реченні

- А** Найменший з океанів – Північний Льодовитий океан.
- Б** У водах Тихого океану є острів Нова Гвінея.
- В** Надвечір під'їхали до села Зелена діброва.
- Г** Дізналися багато цікавого про сузір'я Скорпіона.

254 Гра «Чарівний конверт». Покладіть у конверт невеликі аркуші з різними написами: *вулиця, місто, область, держава, материк, озеро, річка, море, океан, острів, гора, планета, сузір'я, свято*. Потрібно по черзі витягувати аркуш та добирати власну назву до загальної.

255 Виконайте завдання одного з варіантів.

Варіант А. Складіть невеликий електронний список відтворення з пісень, у текстах яких є власні назви.

Варіант Б. Випишіть: 1) з підручника історії два речення з власними назвами історичних подій; 2) з підручника географії два речення з власними географічними назвами.

97

98

Рис. 3.

Рис. 4.

Як бачимо, у §30 на ст. 96-98 після наведення правила про загальні та власні назви із поданням наочних прикладів пропонується виконання системи вправ із такими цікавими та різноманітними завданнями:

1. Прочитати сполучення слів та обґрунтувати орфограму “Велика буква у власних назвах”. З одним сполученням на вибір скласти і записати речення.

2. Прочитати текст. Визначте його тему та ключові слова. Виписати із тексту власні назви, уживаючи, де потрібно, велику букву. Чому виділене слово - загальна назва, а не власна? 3. Поміркуйте, чому в поданих прикладах співзвучні слова написано по-різному.

4. Спишіть сполучення слів, уживаючи, де потрібно велику букву.

5. Спишіть речення, уживаючи, де потрібно, велику букву. Виділені слова розберіть за будовою.

6. Доберіть до поданих загальних назв власні з таблиці та запишіть утворені сполучення слів. З одним сполученням складіть і запишіть речення.

7. Виконайте тестові завдання.

8. Гра “Чарівний конверт”. Покладіть у конверт невеликі аркуші з різними написами: вулиця, місто, область, держава, материк, озеро, річка, море, океан, острів, гора, планета, сузір'я, свято. Потрібно по черзі витягувати аркуш та добирати власну назву до загальної.

9. Виконайте завдання одного з варіантів.

Варіант А. Складіть невеликий електронний список відтворення з пісень, у текстах яких є власні назви.

Варіант Б. Випишіть: 1) з підручника історії два речення з власними назвами історичних подій; 2) з підручника географії два речення з власними географічними назвами.

Варіант В. Здійсніть уявну подорож морями та океанами, гірськими місцевостями, країнами світу. Запишіть 8-10 їхніх назв. Скористайтеся картою світу.

Слід зазначити, що у даному підручнику є чітке розмежування іменників загальних і власних як основи для подальшої орфографії. Також ми бачимо детальне опрацювання у вправах правил написання великої літери: імена, прізвища, географічні назви, назви установ, історичних подій, свят тощо.

Варіант В. Здійснить уявну подорож морями та океанами, гірськими місцевостями, країнами світу. Запишіть 8–10 їхніх назв. Скористайтеся картою світу.

256 І. Спишіть сполучення слів, уживаючи, де потрібно, велику букву.

Острів (з)міїнний, (з)ахідне (п)оділля, (б)ожа (м)атір, (в)одохреще, (д)омініканський (с)обор, (м)узей історії Києва, (ф)ранцузька (р)еспубліка, (г)алактика (с)пляча (к)расуна, вулиця (з)ахисників (н)еба, (п)івнічний (п)олос, (д)ень (п)сихолога, корова (к)вітка, (з)айчик-(п)обігачик.

II. Виділені слова запишіть фонетичною транскрипцією.

I TAKE BUVAE – Добрий день! Село ваше як зветься?
– Ковалі.

– А самі ви хто будете?
– Коваль.
– Хе-хе... Щось ви, дядьку, маленький, як на коваля.
– Та я не коваль, а Коваль. У нас у Ковалів багато Ковалів, а ковалів немає.

Поясніть, чому виникло непорозуміння між співрозмовниками. Як з виділених іменників є власними назвами, а які – загальними? З'ясуйте різницю в лексичному значенні цих слів.

31. ЛАПКІ У ВЛАСНИХ НАЗВАХ

Про те, які власні назви на письмі виділяємо за допомогою лапок

257 А. Знайдіть у реченнях власні назви.

1. Микита Кожум'яка – народний богатир.

2. Мій улюблений мультфільм – «Микита Кожум'яка».

3. Я займаюся у спортивному клубі «Микита Кожум'яка».

Б. Порівняйте особливості написання власних назв у реченнях.

В. Поміркуйте, чому в другому та третьому реченнях власну назву взято в лапки.

Кадр із мультфільму «Микита Кожум'яка», 2016, кінокомпанія Panama Grand Prix, реж. Манук Депоян

99

Рис. 5.

259 Знайдіть сполучення, у яких власні назви потрібно брати в лапки. Запишіть ці сполучення правильно.

Місто Харків, фабрика Чернівчанка, журнал Світ творин, сузір'я Козеріг, телеканал Київ, санаторій Квітка полонини, свято Різдва, аеропорт Бориспіль, студія танцю Волошка, острів Хортиня, печиво Журавлик, кінотеатр Сяйво, кінофільм Гаррі Поттер, супермаркет Кишеня.

260 І. Відповідь усно з поданих речень текст. Укажіть власні назви та поясніть уживання великої букви й лапок.

КІНОФЕСТИВАЛЬ «МОЛОДІСТЬ»

А Сотні гостей з усього світу приїжджають на кінофестиваль «Молодість».

Б Їхнім творцям вручили грошові призи та статуєтки «Скіфський олень».

В Цьогоріч найкращими стали фільми «Стоп-Земля» і «Leopolis Night».

Г Це свято з традиційною червоною доріжкою, зірками кіноіндустрії, цікавими прем'єрами.

II. Визначте, якими є речення за метою висловлювання.

261 Запишіть сполучення із загальною та власної назви зображеного на фото продукту харчування.

ЗРАЗОК. Цукерки «Ромашка».

262 Запишіть речення, уставляючи на місці пропусків власні назви.

1. Фото із соціальної мережі «...».
2. Це персонаж із мультфільму «...».
3. Вирішили замовити піцу «...».
4. Люблю дивитися телеканал «...».
5. Доїхали на автомобілі «...».
6. Вивчи напам'ять вірш «...».
7. Дуже смачний йогурт «...».

101

Рис. 7.

Власні назви в лапках

Правило	Приклади
Беремо в лапки власні назви художніх творів, книг, фільмів, газет, магазинів, готелів, кінотеатрів, спортивних клубів, заводів, заповідників, аеропортів, станцій метро, автомобілів, літаків, товарних знаків, марок виробів тощо	мультфільм «Кирило Кожум'яка», журнал «Стежка», готель «Турист», завод «Арсенал», магазин «Три товстуни», літак «Мрія», станція метро «Університет», цукерки «Червоний мак», сардельки «Крихітка»
АЛЕ назви залізничних вокзалів і станцій пишемо без лапок: Київський вокзал, станція Жмеринка	
Назви сайтів, віртуальних мереж, систем беремо в лапки , якщо їх ужито зі словом <i>сайт</i> , <i>мережа</i> , <i>система</i> тощо. Без такого слова пишемо без лапок з <i>малої</i> букви	пошукова система «Гугл», мережа «Фейсбук», гугл, твіттер, доступ до фейсбуку

Зверніть увагу!

Назви культових книг (Біблія, Євангеліє, Коран) пишемо без лапок.

ОРФОГРАМА

Лапки у власних назвах

258 І. Прочитайте сполучення слів та обґрунтуйте орфограму «Лапки у власних назвах».

Пісня «Одна калина», заповідник «Асканія-Нова», пошукова система «Гугл», автомобіль «Нісан», кросівки «Пума», напій «Живчик», шоколад «Світоч», мережа «Телеграм», готель «Дніпро», завод «Фармак», кінотеатр «Київська Русь», спортивний клуб «Сокіл», супермаркет «Сільпо», інтернет-магазин «Розетка», станція метро «Хрещатик».

II. З одним сполученням слів (на вибір) складіть і запишіть речення зі звертанням.

100

Рис. 6.

263 СИТУАЦІЯ. Уявіть, що було споруджено (створено) взаєні об'єкти, мережу, гурт. Оголошено конкурс на найкращі власні назви для них. Які назви придумали б ви? Напишіть свої пропозиції для конкурсної комісії.

1. Нова станція метро в місті Києві чи Харкові – ...
2. Новий парк з атракціонами – ...
3. Нова соціальна мережа для учнівства – ...
4. Новий музичний гурт – ...

264 Виконайте тестові завдання.

1. У лапки треба взяти обидві власні назви в рядку
А планета Венера, стадіон Олімпійський
Б кінофільм Тарас Бульба, аквапарк Океан
В готель Рівне, майдан Незалежності
Г площа Свободи, газета Факти

2. Орфографічну помилку допущено в реченні

- А** Жені подарували телефон «Самсунг».
- Б** Вийшов новий номер журналу «Одноокласник».
- В** Картину «Квіти за тином» написала Катерина Білокур.
- Г** Виходимо на станції метро Поштова площа.

265 Запишіть сполучення, дотримуючись правил уживання великої букви та лапок.

Йогурт (в)олошкове (п)оле, острів (х)ортиня, літак (м)рія, станція метро (п)окровська, вебсайт (л)ідер, супермаркет (ф)ора, кав'ярня (с)маколик, мультфільм (п)інгвіни Мадагаскару, піца (ч)отири (с)ири, аквапарк (о)стрів (с)карбів.

II. Виділені слова запишіть фонетичною транскрипцією, назвіть у них букви та вимовте звуки.

266 Виконайте завдання одного з варіантів.

Варіант А. Напишіть висловлення (5–7 речень) на одну з тем: «Природне диво України», «Собори України», «Зоряне небо», «Космос», «Сім чудес світу». Використайте в тексті 3–4 власні назви.

Варіант Б. Складіть допис до шкільного вебсайту (5–7 речень) про подію із життя класу з використанням 3–4 власних назв (наприклад, назви виставки, стінної газети, соцмережі, міста, музею, свята і т. ін.).

102

Рис. 8.

У §31 на ст.99-102 (рис. 5, рис. 6, рис. 7, рис. 8) авторами запропоновано не менш цікаві завдання у вправах:

1. А. Знайдіть у реченнях власні назви.
  - Б. Порівняйте особливості написання власних назв у реченнях.
  - В. Поміркуйте, чому в другому та третьому реченнях власну назву взято в лапки.
2. Прочитайте сполучення слів та обґрунтуйте орфограму “Лапки у власних назвах”. З одним сполученням слів (на вибір) складіть і запишіть речення зі звертанням.
3. Знайдіть сполучення, у яких власні назви потрібно брати в лапки. Запишіть ці сполучення правильно.
4. Відновіть усно з поданих речень текст. Укажіть власні назви та поясніть уживання великої букви й лапок. Визначте, якими є речення за метою висловлювання.
5. Запишіть сполучення із загальної та власної назви зображеного на фото продукту харчування.
6. Запишіть речення, уставляючи на місці пропусків власні назви.
7. Ситуативне завдання. Уявіть, що було споруджено (створено) вказані об'єкти, мережу, гурт. Оголошено конкурс на найкращі власні назви для них. Які назви придумали б ви? Напишіть свої пропозиції для конкурсної комісії.
8. Виконайте тестові завдання.
9. Запишіть сполучення, дотримуючись правил уживання великої букви та лапок. Виділені слова запишіть фонетичною транскрипцією, назвіть у них букви та вимовте звуки.
10. Виконайте завдання одного з варіантів.
- Варіант А. Напишіть висловлення (5-7 речень) на одну з тем: “Природне диво України”, “Собори України”, “Зоряне небо”, “Космос”, “Сім чудес світу”. Використайте в тексті 3-4 власні назви.

Варіант Б. Складіть допис до шкільного вебсайту (5-7 речень) про подію із життя класу з використанням 3-4 власних назв (наприклад, назви виставки, стінної газети, соцмережі, міста, музею, свята і т. ін.).

Як бачимо, тут ґрунтовно подано правила вживання лапок у власних назвах (назви творів, журналів, газет, сортів, підприємств тощо) та ефективно практичне їх засвоєння завдяки добре продуманій системі вправ.

Також у цьому розділі “Морфологія. Орфографія. Іменник” власні назви ще розглядаються на ст.141-144 у §44 (рис. 9).

Написання та відмінювання імен по батькові й прізвищ у контексті орфограми “Велика буква у власних назвах”.

Слід зазначити, що освоєння теми вивчення власних назв продовжується і в інших частинах підручника, зокрема, у розділі “Лексикологія. Орфографія”, а саме у §6. И та і в словах іншомовного походження та §7. Подвоєні букви в словах іншомовного походження на ст. 21-26 (рис. 10, рис. 11, рис. 12).

Зокрема, тут подаються вправи на освоєння написання цих орфограм як у загальних, так і власних назвах іншомовного походження (власних географічних назвах, в іменах і прізвищах іншомовного походження).

Ось деякі зразки поданих у підручнику вправ з акцентом на орфограми, пов’язані із написанням власних назв:

1. Прочитайте вголос назви країн. Укажіть орфограму “Букви и, і в словах іншомовного походження”. У якій частині світу розташовано країни кожної групи?

2. Спишіть слова, уставляючи на місці пропуску букви и або і. За потребою скористайтеся словником.

3. Попрацюйте в парах. Розподіліть між собою тестові завдання. Обґрунтуйте одне одному правильність виконання.

А. Букву и треба писати на місці пропуску в рядку... Б. Букву і треба писати на місці пропуску в рядку...

4. Запишіть слова у дві колонки: 1) з буквою и на місці крапок; 2) з буквою і на місці крапок. Обґрунтуйте написання.

5. Знайдіть орфографічні помилки в оголошеннях. Запишіть слова, у яких є помилки, правильно.

6. Виконайте тестові завдання:

1. Подвоєні букви треба писати в обох словах рядка...

2. Орфографічну помилку допущено в рядку...

7. Запишіть, уставляючи на місці пропусків прикметники, утворені від наведених у рамці власних назв.

Зверніть увагу!

У кличному відмінку чоловічі імена по батькові мають закінчення *-у*: *Вікторовичу, Назаровичу*.

389 I. Провідиняйте усно імена та по батькові.

Максим Андрійович, Ірина Євгенівна.

II. З одним поданим сполученням (на вибір) складіть і запишіть речення з прямою мовою.

390 I. Запишіть у кличному відмінку.

Володимир Олександрович, Аліна Олександрівна, Андрій Вікторович, Юлія Вікторівна, Тарас Ілліч.

II. З одним записаним сполученням (у формі кличного відмінка) складіть усно речення.

Відмінювання прізвищ

Прізвища іменникового типу відмінюємо за зразками відмінювання іменників. **НАПРИКЛАД:** *Олег Береза – Олександр Березі; Наталка Пісня – Наталці Пісні.*

АЛЕ жіночі прізвища на **приголосний** та **о** НЕ змінюємо. **ПОРІВНЯЙМО:**

Чоловічі	Жіночі
з <i>Василем Симоненком</i> з <i>Андрієм Ковальчуком</i>	з <i>Ніною Симоненко</i> з <i>Надією Ковальчук</i>

391 Провідиняйте усно ім'я та прізвище.

1. Сергій Коваленко. 2. Світлана Коваленко. 3. Ольга Береза.

392 Довопніть речення всіма поданими іменами й прізвищами у відповідному відмінку та запишіть. Між однорідними членами речення поставте розділові знаки.

Директорка школи привітала переможців і переможниць: ...

Ігор Марчук   Інна Забужко   Марк Коваленко

Іван Горболіс   Олена Гоголю   Ада Марчук

143

Рис. 9.

47 I. Прочитайте вголос словосполучення та обґрунтуйте написання виділених букв *и, і*. Сформулюйте «правило дев'ятки».

Веселий рингтон, шкільний гербарій, смачні чипси, медичний діагноз, знайомий силует, танцювальні ритми, яскраві гірлянди, стерильний бинт, якісний бензин.

II. Складіть і запишіть спонукальне речення з одним словосполученням (на вибір).

48 Спийшіть слова, уставляючи на місці пропуску букву *и* або *і*. Підкресліть і поясніть орфограму «Букви *и, і* в словах іншомовного походження».

Велос..пед, роум..нг, дж..нси, парк..нг, пр..нтер, інтонац..я, д..плом, м..трополит, глад..олус, д..зпаливо, ц..стерна, к..кбокс..нг, д..пломат, граф..н, пуд..нг.

«Правило дев'ятки»

Букви *И, І* у ВЛАСНИХ назвах іншомовного походження

Букву *И* пишемо в ГЕОГРАФІЧНИХ назвах:

• які закінчуються на <i>-ида, -ика</i>	<i>Антарктида, Арктика, Мексика</i>
• після <i>р, ж, ч, ш, щ, ц, д, т</i> перед буквою на позначення приголосного (крім [й])	<i>Крит, Париж, Чилі, Алжир, Вашингтон, Лейпциг, Аргентина, Ватикан, Тибет</i>
• у деяких випадках згідно з традиційною вимовою	<i>Бразилія, Єрусалим, Литва</i>

Букву *І* пишемо:

• в інших випадках у ГЕОГРАФІЧНИХ назвах	<i>Лісабон, Міссісіпі, Австрія, Сідней</i>
• в ІМЕНАХ і ПРІЗВИЩАХ	<i>браті Грімм, Росіні</i>

Зверніть увагу!

1. Букву *и* чи *і* зберігаємо й у словах, які утворено від власної назви. **НАПРИКЛАД:** *Чилі – чилійський*.

2. Власна назва може переходити в загальну. Тоді таку загальну назву пишемо за «правилом дев'ятки».

ПОРІВНЯЙМО: *Етьєн де Сілуєтт* → *силуетт*.

22

Рис. 10.

49 І. Прочитайте вголос назви країн. Укажіть орфограму «Букви *и, і* в словах іншомовного походження». У якій частині світу розташовано країни кожної групи?

- Ефіопія, Мавританія.
- Нідерланди, Сан-Марино.
- Таджикистан, Шрі-Ланка.
- Мексика, Коста-Рика.

II. Оберіть зі списку чотири країни, у яких ви хотіли б побувати. Запишіть за схемою маршрут своєї подорожі.

50 Спійшіть слова, уставляючи на місці пропуску букву *и* або *і*. За потреби скористайтеся словником.

Ар..стотель, Р..чард, Аргент..на, аргент..нський, С..дней, Ваш..нгтон, Мекс..ка, Ч..лі, ч..лійський, С..нгапур, Сан-Франц..ско, Лейпц..г, Ват..кан, Атлант..да.

51 ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ. Розподіліть між собою тестові завдання. Обґрунтуйте одне одному правильність виконання.

- Букву *і* треба писати на місці пропуску в рядку
- Букву *и* треба писати на місці пропуску в рядку

А аргент..нське танго	А т..бетська медицина
Б ч..лійська сосна	Б мадр..дський «Реал»
В мекс..канський серіал	В л..війська нафта
Г л..ванський кедр	Г браз..льський карнавал

52 Запишіть слова у дві колонки: 1) з буквою *и* на місці крапок; 2) з буквою *і* на місці крапок. Обґрунтуйте написання.

Пуд..нг, аж..отаж, фун..кулер, родз..нка, опт..міст, г..попотам, парт..тура, опозиц..я, аз..мут, ієрогл..ф, л..ман, симетр..я, смок..нг, Алж..р, спін..нг.

КЛЮЧ. Підкресліть у словах першої колонки першу букву. Якщо ви правильно виконали завдання, то з підкреслених букв прочитаєте закінчення прислів'я «Голка в стіжок упала – пиши ...»

53 Знайдіть орфографічні помилки в оголошеннях. Запишіть слова, у яких є помилки, правильно.

20 Холодний КВАС СІТРО	Тільки в нас найсмачніше в місті КАПУЧІНО	АКЦІЯ – 30 % гамбургер чізбургер чабата
---------------------------------	---	--

23

Рис. 11.

59 І. Прочитайте та на основі наведеної інформації підготуйте усну відповідь на запитання «Як можна зекономити власні фінанси та природні ресурси?» (1–3 речення).

Лічильники води вимірюють воду в кубічних метрах. Цей показник вказують у рахунках за послуги.

Наповнена ванна середнього розміру – це 0,1–0,2 метра кубічного води.

Один метр кубічний води = 1000 літрів. Це (за певних умов) – одна тонна.

II. Знайдіть слова іншомовного походження з подвоєними буквами. Складіть і запишіть із кожним з них по одному реченню.

60 Виконайте тестові завдання.

- Подвоєні букви треба писати в обох словах рядка

А нет..о, хоб..і	В піц..ерія, пан..ó
Б профес..ія, віл..а	Г брут..о, тон..а

- Орфографічну помилку допущено в рядку

А ефект, панна, Брюссель	В програма, апарат, каса
Б процес, долар, інновація	Г мадонна, булінг, ілюзія

61 Запишіть, уставляючи на місці пропусків прикметники, утворені від наведених у рамці власних назв.

ЗРАЗОК. Андорра, прапор андорський прапор.

Голландія	... тюльпани
Брюссель	... капуста
Магеллан	... протока
Марокко	... чай
Калькутта	... ботанічний сад
Канни	... кінофестиваль

Тюльпанові поля
(провінція Південна
Голландія)

62 Складіть і запишіть невелику гумористичну розповідь (4–5 речень), яка розпочиналася б словами: «Одного разу...». Використайте в тексті якнайбільше поданих слів.

Траса, панна, акумулятор, апетит, алея, піцерія, капуста, еспресо, спагеті, голландський, сума, вілла.

26

Рис. 12.

Ще одним розділом, де пропонується вивчення власних назв, є «Словотвір. Орфографія». Конкретніше у §21. Зміни приголосних під час утворення слів за допомогою суфіксів -ськ-, -ств- на ст. 68-70 (рис. 13, рис. 14) та у §22. Зміни приголосних під час творення іменників із суфіксом -ин-, що на ст. 71 -72 (рис. 15, рис. 16).

177 I. Прочитайте назви пам'яток архітектури та природного ландшафту. У яких областях України вони розташовані? Скористайтеся підказками біля фото.

с. Урич, Львівщина смт Меджибіж, Хмельниччина м. Збараж, Тернопільщина

II. Поміркуйте, від якого слова та яким способом утворено кожен назву. Які приголосні звуки під час словотворення зазнали змін?

178 Утворіть від поданих іменників прикметники за допомогою суфікса -ськ- і запишіть. Підкресліть букви на позначення звуків, які змінилися.

ЗРАЗОК. Парубок — парубоцький.

Хижак, печеніг, мученик, латиш, ткач, жебрак, викладач.

179 I. Утворіть від кожного іменника по два похідних слова: 1) за допомогою суфікса -ськ-; 2) за допомогою суфікса -ств-. Запишіть за зразком.

ЗРАЗОК. Козак — козацький, козацтво.

Представник, брат, дослідник, волонтер, чумак.

II. Поясніть лексичне значення останнього слова. За потреби скористайтеся тлумачним словником. Складіть із цим словом речення.

Зверніть увагу!

Якщо іменник у кінці основи має суфікс -к-, то цей суфікс зникає, коли творимо прикметник на -ськ-(ий).
НАПРИКЛАД: П'ятихатки — п'ятихатський, Горлівка — горлівський.

180 I. ПОПРАЦЬОУЙТЕ В ПАРАХ. Оберіть одну з поданих груп географічних назв. Утворіть від цих назв прикметники і запишіть. Обміняйтеся зошитом і перевірте одне в одного правильність виконання.

ЗРАЗОК. Магдебург — магдебурзький.

Група А. Прилуки, Рига, Галич, Страсбург, Бородянка.
Група В. Дрогобич, Прага, Париж, Калуж, Володарка.

II. Складіть і запишіть речення, використавши одне з утворених слів.

Рис. 13.

181 ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. До якого міста України ви хотіли б поїхати з класом на екскурсію? Що в цьому місті вас може зацікавити?

182 Утворіть від поданих іменників за допомогою суфікса -ськ- прикметники і запишіть. Позначте суфікси.

ЗРАЗОК. Агент — агентський.

Емігрант*, журналіст, гігант, студент, президент, турист.

* Емігрант — особа, що залишила батьківщину й виїхала в іншу країну для постійного чи тривалого проживання.

183 Виконайте тестові завдання.

1. Прикметник із -цький можна утворити від іменника

- А хорват В печеніг
- Б словак Г казах

2. Орфографічну помилку допущено в рядку

- А паризський, запорізький В чумацький, криворізький
- Б словацький, хижакський Г козацький, французький

184 I. Прочитайте назви професій. Утворіть від кожної назви іменник за допомогою суфікса -ств- і запишіть.

ЗРАЗОК. Бджільник — бджільництво.

Овочівник, хлібороб, ткач, столяр, садівник, лісівник, гончар, кравець, птахівник.

II. Підкресліть букви на позначення звуків, які змінилися під час словотворення (якщо такі є).

III. Розберіть за будовою похідне слово, утворене від виділеного.

185 I. Прочитайте іменники, розміщені ліворуч. Утворіть від них прикметники (усно). Поміркуйте, із яким іменником, розміщеним праворуч, найдоцільніше поєднати кожен утворений прикметник. Слова можна використати лише один раз.

ЗРАЗОК. Херсон, кавун — херсонський кавун.

альпініст	Острог	кортеж	торт
Львів	президент	парфуми	академія
Франція	журналіст	вода	круасан
Миргород	Прага	спорядження	репортаж

II. Складіть і запишіть речення з одним словосполученням (на вибір).

Рис. 14.

22. ЗМІНИ ПРИГОЛОСНИХ ПІД ЧАС ТВОРЕННЯ ІМЕННИКІВ ІЗ СУФІКСОМ -ИН-

Про те, коли пишемо чч в іменниках із суфіксом -ин-
186 А. Прочитайте речення. Зверніть увагу на виділені буквосполучення.

Вітає Чернігівська область! Вітає Чернігівщина!
Вітає Чернівецька область! Вітає Чернівецьчина!

Б. За допомогою якого суфікса утворено слова другої колонки?
В. Зробіть висновок, чи змінюються буквосполучення -ськ-, -цьк- перед суфіксом -ин- в іменниках.

Букви щ і чч в іменниках

Під час творення іменників із суфіксом -ин- від прикметників на -цьк-(ий) і -ськ-(ий) відбуваються зміни приголосних, а саме:

- буквосполучення -цьк- змінюємо на чч;
- буквосполучення -ськ- змінюємо на щ.

СЬК + ИН = ЩИН (а)	львівський → Львівщина
	черкаський → Черкащина
ЦЬК + ИН = ЧЧИН (а)	вінницький → Вінниччина
	козацький → Козаччина

Зверніть увагу!

Запам'ятайте написання слова Галичина (утворено від Галич).

ОРФОГРАМА

Букви щ, чч в іменниках із суфіксом -ин-

187 ЧОМУ ТАК? Поясніть, чому іменник Одещина пишемо з буквою щ, а Хмельниччина — з буквосполученням чч

188 Прочитайте речення. Випишіть іменники із суфіксом -ин- і визначте твірні слова та спосіб словотворення. Які зміни приголосних відбулися?

ЗРАЗОК. Гуцульщина ← гуцульський (суфіксальний).

1. Голос Соломії Крушельницької, уродженки Тернопільщини, підкорював оперні сцени світу. 2. На Полтавщині розпочав свою творчість байкар Леонід Глібов. 3. Звенигородщина — куточок України, де народився Тарас Шевченко.

Рис. 15.

189 I. Утворіть і запишіть від поданих прикметників іменники із суфіксом -ин-. Підкресліть та обгрунтуйте орфограму.

ЗРАЗОК. Полтавський — Полтавщина.

Козацький, батьківський, крпацький, уманський, гайдамацький, одеський, київський.

II. Поясніть, які лексичні значення може мати іменник, утворений від виділеного слова. За потреби скористайтеся тлумачним словником.

190 I. Утворіть від поданих слів іменники із суфіксом -ин- та запишіть ці іменники у дві колонки: 1) із буквосполученням чч; 2) із буквою щ. Зверніть увагу, що утворені іменники потрібно писати з великої букви

Німецький, вінницький, чернігівський, чернівецький, миколаївський, турецький, білоцерківський.

II. Складіть і запишіть одне речення з утвореним іменником (на вибір).

191 Складіть із кожним поданим словом словотвірний ланцюжок і запишіть за зразком.

ЗРАЗОК. Суми → сумський → Сумщина.

Миргород, Харків, Охтирка, Овруч.

192 Виконайте тестові завдання.

1. Букви чч треба писати на місці пропуску в обох словах рядка

- А Черка..ина, Вінни..ина В Брацлав..ина, Слова..ина
- Б Миколаїв..ина, Туре..ина Г Хмельни..ина, Німе..ина

2. Букву щ треба писати на місці пропуску в обох словах рядка

- А Сум..ина, гайдама..ина В Чернігів..ина, солдат..ина
- Б Херсон..ина, Уман..ина Г Коза..ина, Житомир..ина

193 Пригадайте мальовничі куточки рідного краю. Напишіть розповідь (5-8 речень) про віртуальну мандрівку Україною. Використайте іменники із суфіксом -ин-, утворені від прикметників на -ськ-(ий), -цьк-(ий). Наприклад: Полтавщина, Вінниччина. За потреби скористайтеся довідковими джерелами.

Київ

Харків

Рис. 16.

У §21 у вправі 177 на ст.69 (рис. 13) знаходимо пояснення утворення і написання власних назв-пам'яток архітектури чи природи (наприклад: Збараський замок, Урицькі скелі). Тут запропоновані і вправи на утворення прикметників від географічних власних назв населених пунктів, річок, озер за допомогою суфіксів -зьк-, -цьк-, -ськ-. Наприклад, у вправі 180 на тій же ст.69 є завдання:

I. Попрацюйте в парах. Оберіть одну з поданих груп географічних назв. Утворіть від цих назв прикметники й запишіть. Обміняйтеся зошитами й перевірте одне в одного правильність виконання. ЗРАЗОК. Магдебург – магдебурзький.

Група А. Прилуки, Рига, Галич, Страсбург, Бородянка.

Група Б. Дрогобич, Прага, Париж, Калущ, Володарка.

II. Складіть і запишіть речення, використавши одне з утворених слів.

Вправа 181. Поспілкуйтеся. До якого міста України ви хотіли б поїхати з класом на екскурсію? Що в цьому місті вас може зацікавити? (рис. 14).

А ось деякі зразки вправ вже із §22 (рис. 16), де розглядаються зміни приголосних під час творення власних іменників із суфіксом -ин- від прикметників на -ський, -цький, що охоплюють поняття власні назви. Також тут є багато практичних вправ на засвоєння орфограми “Букви щ, чч в іменниках із суфіксом -ин-“.

189. I. Утворіть і запишіть від поданих прикметників іменники із суфіксом -ин-. Підкресліть та обґрунтуйте орфограми. ЗРАЗОК. Полтавський – Полтавщина.

190. I. Утворіть від поданих слів іменники із суфіксом -ин- та запишіть ці іменники у дві колонки: 1) із буквосполученням чч. 2) із буквою щ. Зверніть увагу, що утворені іменники потрібно писати з **великої букви**.

Німецький, вінницький, чернігівський, чернівецький, миколаївський, турецький, білоцерківський.

II. Складіть і запишіть одне речення з утвореним іменником (на вибір).

191. Складіть із кожним поданим словом словотвірний ланцюжок і запишіть за зразком. ЗРАЗОК. Суми – сумський - Сумщина.

Миргород, Харків, Охтирка, Овруч.

192. Виконайте тестові завдання.

1. Букви чч треба писати на місці пропуску в обох словах рядка...

2. Букву щ треба писати на місці пропуску в обох словах рядка...

Цікавим завданням, пов'язаним із власними назвами, є вправа 193 у §22 на ст.72 (рис. 16).

193. Пригадайте мальовничі куточки рідного краю. Напишіть розповідь (5-6 речень) про віртуальну мандрівку Україною. Використайте власні іменники із суфіксом -ин-, утворені від прикметників на -ськ(ий), -цьк(ий). Наприклад: Полтавщина, Вінниччина. За потреби скористайтеся довідковими джерелами.

Отож, автори О. Заболотний та В. Заболотний, дотримуючись методичних вимог, повністю реалізували у своєму підручнику [23] вивчення власних назв, застосовуючи наступні принципи: а) від теорії до практики, адже матеріал подається від простого правила до складних орфографічних випадків; б) функціональність (завдання мають комунікативну та життєву спрямованість, допомагаючи учням використовувати правильне написання власних назв у реальних ситуаціях); в) актуальність (акцент на сучасних орфографічних правилах (зокрема, щодо іншомовних назв), що відображає динамічний розвиток української мови).

3.3. Система вправ із вивчення власних назв у школі

Пропонуємо власну систему вправ для учнів 6 класу для засвоєння правила вживання великої літери та лапок у різних видах власних назв. У перелік ми додали також прагматоніми, а саме власні назви галицьких тортів, щоб розширити онімний кругозір школярів.

Вправа 1. Спишіть, вибираючи з дужок потрібні букви. Які власні назви слід узяти в лапки?

Торт (К,к)арпати, (П, п)овість (Т, т)ореадори з (В, в)асюківки, (С, с)ело (В, в) еликі (Г, г)аї, (С, с)обор (П, п)ресвятої (Б, б)огородиці, (Р, р)іздво, (Н, н)аполеон (Б, б)онапарт, (М, м)едівник із чорносливом, (Т, т)еатральна (П, п)лоща, (В, в)айбер, (Г, г)авайські (О, о)строви, (С, с)ирник (К, к)орівка, (Е, е)поха (В, в)ідродження, (Ф, ф)абрика (М, м)еблів (Н, н)ова, (К, к)ав'ярня (Л, л)ьвівська копальня кави, (М, м)істо (З, з)апоріжжя, (П, п)ляцок (Ш, ш)арлотка, (Е, е)нциклопедія (В, в)ікіпедія, (З, з)бараський (З, з)амок, (Ж, ж)урнал (П, п)ізнайко, (Т, т)ернопільщина, (К, к)рухкий (П, п)ляцок, (Г, г)алан (О, о)ксана (С, с)тепанівна, (Б, б)іблія, (С, с)узір'я (В, в)одолій, (Н, н)овий (Р, р)ік, (Ф, ф)ейсбук, (Ц, ц)укерки (Р, р)омашка, (Т, т)орт (Н, н)аполеон, (М, м)атерик (А, а)нтарктида, (В, в)ода (М, м)иргородська, (Ч, ч)ернівецька (О, о)бласть, (А, а)втомобіль (М, м)ерседес, (П, п)ляцок (С, с)льози (А, а)ангела, (Г, г)ора (П, п)іп (І, і)ван, (Т, т)орт (Х, х)вилі (Д, д)унаю, (П, п)ляцок (К, к)урка в декреті, (М, м)ультфільм (С, с)уперкнига, (С, с)упермаркет (К, к)алина, (С, с)айт (П, п)устунчик, (Д, д)ень (Н, н)езалежності (У, у)країни, (П, п)ляцок (Т, т)ещин язык.

Вправа 2. Розгрупувати із попередньої вправи усі власні назви за типом номінації: 1) географічні назви (назви держав, островів, міст, населених пунктів, площ, вулиць, гір, озер, річок тощо); 2) назви книг, газет, журналів, періодичних видань, художніх і музичних творів, кінофільмів, телевізійних програм, мультфільмів тощо; 3) імена, по батькові, прізвища; 4) індивідуальні торгові назви продукції (товарів, кондитерських виробів, напоїв тощо); 5) назви сайтів, мереж, пошукових систем; 6) назви різних видів транспорту; 7) назви готелів, ресторанів, кав'ярень, заводів, магазинів тощо; 8) назви пам'яток історії, храмів, замків; 9) назви історичних подій, періодів, державних та релігійних свят; 10) астрономічні назви планет і сузір'їв.

Вправа 3. Доберіть власні назви до запропонованих загальних і запишіть, враховуючи орфограму “Велика буква й лапки у власних назвах”. Із трьома підібраними назвами складіть і запишіть речення.

Свято, мультфільм, держава, торт, сузір'я, печиво, собор.

Вправа 4. Допоможи шестикласниці Марічці виконати завдання. Виправ помилки. Для кожного рядка сформулюй порушене правило. Запам'ятай його.

А воздвиженська церква, золоті ворота, софійський собор;

Б річка “серет”, місто “Львів”, село “Чистилів”;

В великдень, благовіщення різдво;

Г торт довбуш, казка івасик-телесик, торт Наполеон;

Д конституційний суд України, Європейський союз, верховна рада України;

Е президент України, генеральний Секретар ООН, голова верховної ради України.

Вправа 5. Перепиши речення в робочий зошит, обираючи правильний варіант написання з дужок і ставлячи, де потрібно, лапки. За потреби скористайся правилом із підручника.

1. У сузір'ї (В, в)еликого (П, п)са є найяскравіша зірка нічного неба - (С, с)іріус. 2. Моя сестра має багато друзів у мережі (Ф, ф)ейсбук. 3. Над кручами (Д, д)ніпра, виблискуючи позолоченими банями, височіє (С, с)офійський (С, с)обор. 4. (Б, б)огуслава та (С, с)тепан (І, і)ванович вирішили відвідати (Л, л)ьвів. 5. Діти зайшли у кав'ярню, де (О, о)ксанка замовила (П, п)ляцок (Ж, ж)ешов'як, а (П, п)етрик - (С, с)партак. 6. Читаючи газету (П, п)одільське слово, вони згадали свою подорож через (К, к)арпати. 7. В епоху (Б, б)ароко популярними були античні та вигадані сюжети.

Вправа 6. Виконай тестові завдання для закріплення вивченого матеріалу:

1. Усі власні назви написано правильно в рядку:

А торт “Мурашник”, “Біблія”, село Максимівка, озеро Світязь

Б торт “Мурашник”, Біблія, село Максимівка, озеро Світязь

В торт “Мурашник”, Біблія, село Максимівка, озеро “Світязь”

Г торт “Мурашник”, Біблія, село “Максимівка”, озеро Світязь

2. Друге слово потрібно писати з великої букви в рядку:

А Міністерство (Ю, ю)стиції

Б Будинок (А, а)ктора

В Львівська (О, о)бласть

Г Андріївський (У, у)звіз

Д Велика (В)єдмедиця

3. Правил уживання великої букви й лапок дотримано в рядку:

А вулиця “Митроплита Шептицького”, Києво-Печерська лавра

Б сузір’я Північний Хрест, річка “Дністер”

В село “Преображенка”, Святий Дух

Г “Біблія”, фільм Захар Беркут

Д торт “Вишиванка”, Тернопільська область

4. Обидві власні назви потрібно писати в лапках у рядку:

А сузір’я Оріон, торт Зебра

Б місто Збараж, журнал Всесвіт

В торт Снікерс, телефон Nokia

Г село Щасливе, казка Летючий корабель

Д мультфільм Капітошка, свята Біблія.

Вправа 7 (на домашнє завдання). Випишіть із рецептів матусі чи бабусі три власних назви галицьких тортів та складіть із ними три речення.

На нашу думку, запропонована власна система вправ для учнів 6 класу допоможе їм засвоїти правила вживання великої літери та лапок у різних видах власних назв під час вивчення розділу “Морфологія. Орфографія. Іменник”, а саме тем “Загальні та власні назви. Велика буква у власних назвах” та “Лапки у власних назвах”. У перелік ми додали також

прагматоніми, а саме власні назви галицьких тортів. Вважаємо, що завдяки цьому розширюються знання про ономастику та її багатий асортимент різновидів ономастичних одиниць, їх функціональність у реальних життєвих ситуаціях.

Здійснивши ретельний аналіз навчальної програми з української мови для 6 класу відповідно до методичних вимог, використовуючи затверджену Міністерством освіти і науки України “Модельну навчальну програму “Українська мова. 5-6 класи” для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.) [45] та підручника “Українська мова” для 6-го класу (Українська мова: підруч. Для 6-го кл. закл. заг. серед. освіти / Олександр Заболотний, Віктор Заболотний. Київ: Генеза, 2023. 272с.: іл.) [23], ми дійшли висновку, що більш системне вивчення власних назв та їх особливостей відбувається у 6 класі, зокрема у розділах “Морфологія. Орфографія”, коли оглядово знайомляться із усіма частинами мов та, зокрема, із іменником, а також у розділах “Словотвір. Орфографія” та “Лексикологія”. Слід зазначити, що тут повністю практично реалізовано методичні вимоги, оскільки є усі запропоновані методистами у програмі практичні види навчальної діяльності для застосування вчителями-мовниками на уроках, пов’язаних із вивченням власних назв, такі як: створення слайдів, відеоролику про мандрівку Україною з використанням підписів - власних іменників; проведення флешмобу ”Я хочу побувати в...” (публікація в соцмережах, фото місцевості та підпису до нього із власною назвою); складання плейлиста чи добірки пісень та складання і розігрування діалогів, у текстах яких були б іменники-власні назви; складання допису до вебсайту про подію із життя класу з використанням географічних назв чи прізвищ, аналіз цього допису тощо.

Отож, вивчення ономастики в ЗЗСО є надзвичайно важливою ланкою, адже знайомить школярів, починаючи із початкової школи із багатогранною лексикою нашої української мови, зокрема із власними назвами.

ВИСНОВКИ

Прагматоніми – різновид хремотонімів – це власні назви рукотворних предметів, зокрема промислових товарів, харчових продуктів, косметичних засобів тощо. У мові вони виконують прагматичні функції: ідентифікаційну, диференційну, рекламну, маркетингову, емоційно-оцінну та інші.

Проаналізувавши і погрупувавши за мотивами номінації найменування галицьких тортів, ми виявили, що номінація кондитерських виробів за складом виробу є найпопулярнішою (35% від усіх назв). Серед них немає назв звичних складників, які само-собойо входять у склад кожного торта (“Яєчний” чи “Цукровий”), бо вони не будуть виконувати функцію диференціації продукту з-поміж інших. Акцент ставиться у назві на екзотичному складнику, не властивому українській кухні або рідкісному у ній.

Слід зазначити, що за популярністю серед складників домінують у назві галицьких тортів вишня (“Баунті з вишнями”, “П’яна вишня”) та мак (“Макова квітка”, “Макова зоря”). Часто вживаними є мед (“Медова дівчинка”, “Дикий мед”), яблука (“Яблучник”, “Яблучна фантазія”), сир (“Сирничок”, “Сирно-киселевий”), шоколад (“Шоколадно-фруктовий рай”, “Швидкий шоколадний манник”), а також алкоголь (“П’яна вишня”, “П’яна слива”). Трапляються назви, у яких виявлено поєднання кількох складників: “Сиромак з персиками”, “Мак-сир-яблука”, “Маково-горіховий із чорносливом”.

На другому місці – номінація за формою, зовнішнім оформленням та кольором (33% від всієї кількості назв), значно менше назв за текстурою та смаковими відчуттями (14%), за мотивами номінації (7%), за рекламним мотивом та із нез’ясованими мотивами номінації – по 4%: “Клумба”, “Капельюшок для бабці”; “Курка в декреті”, “Весняний”; “Польський сирник”, “Сирник Віденський”; “Наполеон”, “Спартак”; “Райська насолода”, “Ніжний”; “Іринині канікули”, “Оленка”. Домінування мотиву “склад

виробу” вбачаємо у тому, що господиня прагнула орієнтуватися у собівартості торта, зважаючи на характер і поведінкові риси галичан, зокрема схильність до економії.

Проаналізувавши за семантикою основ усі найменування галицьких тортів, ми поділили їх на похідні від апелятивів (відапелятивні) та від власних назв (відонімні похідні).

Серед відапелятивних виявлено: назви продуктів (“Маковий”, “Багатий медівник”, “Сирник із пінкою”); назви фруктів (“Пляцок з чорницями”, “Яблучник”); назви овочів (“Кабачковий”, “Морквинка”); назви сухофруктів та горіхів (“Гарбузовий манник із сухофруктами”, “Золотий горішок”); назви квітів (“Чорнобривець”, “Лілія”); назви дерев та пов’язані з цим асоціації (“Дубок”, “Калинова сопілка”); назви тварин (“Фарбований лис”, “Корівка”); назви птахів (“Курка в декреті”, “Пінгвін”); назви комах (“Шалена бджілка”; “Джміль”); назви просторових понять (“Зелений гай”, “Нічна діброва”); назви осіб за способом життя, характером, статусом та національністю (“Пияк”, “Усмішка негра”); назви природних тіл та явищ (“Веселка”, “Небо в роті”); назви кольорів (“Червоне і чорне”, “Бузковий сон”); назви цифр (“Три в одному”, “Двоколірний із грушами”); назви свят та асоціативно пов’язаних із українськими традиціями речей (“Новорічний”, “Великодня писанка”, “Різдвяна макітра”); назви пір року, дня та асоціативно пов’язаних із ними речей (“Весняний”, “Зимове подвір’я”); назви рукотворних тіл (“Хатка”, “Ватка”); назви почуттів, відчуттів та асоціативно пов’язаних із ними речей (“Райська насолода”, “Ніжний”).

До відонімних відносять відантропонімні, відтопонімні та інші похідні: назви-імена, прізвища людей та персонажів (“Жозефіна”, “Вінні-Пух”, “Бандерівський”); назви планет (“Марс”); назви материків (“Чорна Африка”); назви островів (“Гавайський”); назви країн (“Польський сирник”); назви етнічних регіонів (“Галицька вишиванка”, “Гуцульська магія”); назви міст (“Тернопільський пляцок”, “Львівський торт”); річок (“Перлина Нілу”,

“Хвилі Дунаю”); гір (“Карпати”); місцевостей (“Хрещатий Яр”); назви танців (“Гопак”, “Коломийка”, “Вишневий вальс”).

Помітно, що тут є різні родо-видові назви слова “торт”: пляцок, перекладенець, паланиці, переложене. Також виділяємо і різновиди самих тортів, залежно від основних складників: медівник, бісквіт, цвібак, сирник, манник, яблучник, чизкейк, сметанник.

Проаналізувавши і погрупувавши за семантикою основ найменування галицьких тортів, ми дійшли висновку, що номінації за назвою фруктів є найчисельнішою серед всієї кількості назв.

Серед усіх назв галицьких тортів ми виокремили такі групи слів: слова в переносному значенні (“Лебеді вірності”, “Медове серце”, “Пташине молоко”), синоніми (“Медівник із чорносливом” і “Медовий пляцок”, “Яблучник”, “Яблучко” і “Яблучний пляцок”), антоніми (“Чорна троянда” і “Біла троянда”), омоніми (“Шоколадний зайчик” і “Сонячний зайчик”) та інші групи лексики.

Також у номінації виявлено назви іншомовного походження (“Мадонна”, “Реверанс”, “Шоколадний кухен”), діалектизми (“Рушта”, “Ніц”, “Медова чічка”, “Веселий батяр”), okazіоналізми (“Заварнушка”), застарілі слова та професіоналізми (“Золотар із карамеллю”).

Найменування є виразниками фразеологізмів або їх частин: “Небо в роті”, “Фарбований лис”, “Принцеса на горошині”. Виразно виділяються назви, що несуть лінгвокультурологічну інформацію: “Берегиня”, “Мотанка”.

За структурою назви випічки ми поділили на такі групи та підгрупи: 1) однослівні: іменники (“Зебра”, “Каприз”), прикметники (“Весняний”, “Ніжний”), серед яких складні слова (“Шоколадно-сирний”, “Сирно-медовий”); 2) словосполучення: підрядні (“Дівочі забаганки”, “Фруктовий кошик”), сурядні (“Він і Вона”, “Червоне і чорне”); 3) речення (“Як догодити чоловікові”, “Кремний сирник з чорницями”, “Медовий із карамельно-яблучним кремом”).

У результаті дослідження ми дійшли висновку, що за структурою номінації найбільша кількість назв (59%) є підрядними словосполученнями (сурядних лише 3). Бачимо, що домінує структура іменник + прикметник (“Фруктовий кошик”, “Медове серце”). Однослівні назви за чисельністю займають друге місце (37%), це переважно загальні іменники (“Хатка”, “Сніговик”, “Тюльпан”). І найменш чисельнішими є номінації-речення (4%), які в основному представлені у формі односкладних називних речень (“Як догодити чоловікові”, “Ванільний сирник з полуницями”).

Отже, прагматоніми – номінації галицьких тортів виконують не лише основну номінативну функцію, але й відображають інтелектуально-культурний рівень та такі автентичні риси номінаторів – галицьких господинь, як прагматизм, їх почуття гумору та фантазію, світову культурну обізнаність (застосування у номінації видатних імен історичних осіб та літературних героїв, а також застосування назв іншомовного походження), зв'язок із традиціями та релігією, національну ідентичність (часте використання у номінаціях галицьких діалектизмів).

Вивчення в школі ономастики як частини лексикології в цілому є дуже важливим для ознайомлення учнів із мовною картиною світу, оскільки власні назви тісно пов'язані з культурою та історією. Хоча ономастика як окремий розділ у закладах початкової та середньої освіти й залишається поза увагою, проте цей розділ об'єднаний з іншими у навчальній програмі. Проведене дослідження особливостей вивчення власних назв (онімів) у закладах загальної середньої освіти засвідчило, що ця важлива складова лексикології інтегрована в навчальний процес на системному, комунікативно-діяльнісному та актуальному рівнях, що відповідає методичним вимогам.

Аналіз навчальної програми з української мови для 6 класу Нової української школи (“Модельна навчальна програма “Українська мова. 5-6 класи” для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.),

затверджена Міністерством освіти і науки України) дав змогу констатувати, що вона забезпечує системне вивчення власних назв завдяки повторенню базових знань у контексті іменника, а також детальному дослідженню правопису іменників-власних назв (велика буква, особові імена, імена по батькові, прізвища, написання власних назв у лапках тощо) та практичному застосуванню правил у морфології та словотворі (утворення прикметників від топонімів).

Проаналізувавши підручник «Українська мова» для 6-го класу закладів загальної середньої освіти (О. Заболотний, В. Заболотний. Київ: Генеза, 2023), ми виявили, що автори пропорційно фокусуються не лише на правилах, а й на їх практичному застосуванні власних назв у системі вправ. Тексти для вправ часто містять оніми, пов'язані з історією, літературою, мистецтвом, культурою та географією України (імена видатних діячів, назви міст, пам'яток тощо) – базовані на міжпредметних зв'язках. Завдяки цьому забезпечується не лише навчання, але і всебічний інтелектуальний розвиток учнів.

Запропонована власна система вправ для учнів 6 класу для засвоєння правила вживання великої літери та лапок у різних видах власних назв. У перелік ми додали також прагматоніми, а саме власні назви галицьких тортів. Вважаємо, що завдяки цьому розширюються знання учнів про ономастику та її багатий асортимент різновидів ономастичних одиниць.

На початку запропоновано списати власні назви, вибираючи з дужок велику чи малу букву та лапки за потреби (напр. Торт (К,к)арпати, (С, с)ело (В, в) еликі (Г, г)аї)). А також розгрупувати їх за типом номінації – географічні назви (топоніми); назви книг, газет, журналів тощо (ергоніми); імена, по батькові, прізвища (антропоніми); індивідуальні торгові назви продукції: товарів, кондитерських виробів тощо (прагматоніми) та ін. Так само можна запропонувати дібрати власні назви до запропонованих загальних і записати, враховуючи орфограму “Велика буква й лапки у

власних назвах” та скласти із ними речення. Також пропонується у кожному рядку наступної вправи виправити помилки у написанні власних назв та сформулювати порушені правила. Наприкінці слід виконати тестові завдання для закріплення вивченого матеріалу. Остання вправа творчого характеру запропонована учням на домашнє завдання. Тут потрібно виписати із рецептів домашнього користування назви тортів та скласти із ними речення.

Вважаємо, що ця система вправ та вивчення ономастики у ЗЗСО сприяє не лише вихованню національної свідомості та автентичності української молоді, а й розширенню її світогляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азарова Л., Лепко Г. Основні визначення типів номінації в сучасному мовознавстві. *Рідний край*. 2010. № 1. С. 86–90.
2. Антропологічний код української культури і цивілізації: у 2-х кн. Кн. 2 / О. О. Рафальський (кер. авт. кол.), Я. С. Калакура, В. П. Коцур, М. Ф. Юрій (наук. ред.). Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 536 с.
3. Бачинська Г., Тишковець М. Фонетичні та лексико-семантичні особливості прагмонімів: на матеріалі кондитерських виробів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Мовознавство*. 2017. Вип. 1 (27). С. 22–26.
4. Бачинська Г.В. Антропонімікон переселенців з Польщі на Тернопільщину: монографія. Тернопіль: Вектор, 2015. 140 с.
5. Білецький А.О. Основи етимологічних досліджень ономастичного матеріалу. *Ономастика: респ. міжвідом. зб.* Київ: Наук. думка, 1966. С. 9–16.
6. Білецький-Носенко П. Словник української мови. Київ: Наукова думка, 1966. 418 с.
7. Борисенко О.В., Торчинський М.М. З історії української ономастики. *Мовознавство. Літературознавство. Методика: зб. наук. і навч.-метод. праць / ред.: В.Г. Гузь, О.І. Белюдний, Ю.М. Краснобокий та ін.* 1999. Вип. І. С. 76–79.
8. Булаховський Л.А. Питання походження української мови. Київ, 1958. 218 с.
9. Бучко Г. Є., Бучко Д. Г. Апелятивна і пропріальна номінації. *Історична та сучасна українська ономастика: вибрані праці*. Чернівці: Букрек, 2013. С. 290-298.
10. Бучко Г., Бучко Д. Внесок львівських вчених у становлення та розвиток української ономастики. *Історична та сучасна українська ономастика: вибрані праці*. Чернівці: Букрек, 2013. С. 416–428.

11. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Словник української ономастичної термінології. Харків: Ранок - НТ, 2012. 256 с.
12. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2004. 1440 с. URL: <https://slovnyk.me/dict/vts> (дата звернення: 17.10.2025).
13. Вербич С. Українська академічна ономастика: Минуле, сьогодні, майбутнє. *Українська мова*. 2018. №3. С. 28–39.
14. Вербич С. Українська ономастика: перспективи розвитку. *Українська мова*. 2010. № 3. С. 73–80.
15. Волошин С. Б. Соціально зумовлені інновації в ономастиконі м. Тернополя кін. ХХ – поч. ХХІ ст.: дипломна робота. Тернопіль, 2011.
16. Волянчук І. Актуальність вивчення ономастики в школі. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 2. С. 109–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_2_34 (дата звернення: 15.10.2025).
17. Гончаренко К. А. Структурно-семантичні типи прагмонімів (на матеріалі назв кондитерських виробів): *збірник наукових праць*. 2018. Вип. 5. С. 21–27.
18. Гринчишин Д. Г., Керницький І. М., Керста Р. Й. та ін. З історії української лексикології. Київ: Наук. думка, 1980. 263 с.
19. Гудманян А. Теорія і практика ономастичної лексикографії. *Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Мовознавство*. 2003. Вип. 1(9). Ч. 1. С. 13–17.
URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusk/movoznavstvo/2003-1_1.djvu (дата звернення: 15.10.2025).
20. Дащенко Н. Семантична кореляція у групах паронімічних атрактантів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство*. 2004. Вип. 1 (23). С. 66–71.
21. Железняк І.М. Ономастика і язичництво. *Ономастика України першого тисячоліття нашої ери*. Київ: Наукова думка, 1992. С. 124–138.

22. Жилко Ф. Т. Фонологічні особливості вокалізму українських діалектів *Українська діалектологія і ономастика : збірник статей*. 1964. Ч. 1. 227 с.
23. Заболотний О., Заболотний В. Українська мова: підруч. для 6-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Генеза, 2023. 272 с.: іл.
24. Задорожна Н. Ономастика як сфера лінгвістичних компетенцій учителя. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2010. № 11. С. 24–30.
25. Заінчковська О. Іншомовні елементи в мікротопонімії південно-східного Поділля. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. Філологічні науки (мовознавство)*. 2009. Вип. 81 (1). С. 257–262.
26. Зеленько А. Семантика власних назв під кутом зору лінгвістичного детермінізму. *Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Мовознавство*. 2003. Вип. 1(9). Ч. 1. С. 22–24. URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/movoznavstvo/2003-1_1.djvu (дата звернення: 16.10.2025).
27. Калінкін В. Онімний простір та поетонімосфера: загальне і специфічне в обсязі і змісті. *Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Мовознавство*. 2003. Вип. 1 (9), Ч. 1: Ономастика. С. 24–27.
28. Карпенко О. П. Питання історичної ономастики. Київ: Наукова думка, 1994. 338с.
29. Карпенко Ю. О. Дещо про вивчення власних назв. *Українська мова*. 2010. № 1. С. 39–45.
30. Карпенко Ю. О. Ономастика. *Українська мова: енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко (співголови), М.П. Зяблюк та ін. Київ, 2000. С. 404–405.*
31. Карпенко Ю. О. Теоретичні засади розмежування власних і загальних назв. *Мовознавство*. 1975. №4. С. 46–50.

32. Коваленко Б., Коваленко Н. Власні імена у структурі західноподільської фраземіки. *Наукові записки ТДПУ. Серія: Мовознавство*. 2003. Вип. 1 (IX), ч. 2. С. 134–139.
33. Ковалик І. І. Про інформацію власних назв у сфері мови і мовлення. *Питання ономастики Південної України: доп. та повід. V Республ. ономастичної конф. (Миколаїв, травень 1974 р.)*. Київ, 1974. С. 3–8.
34. Корепанова П. Ономастична синонімія. *Мовознавство*. 1974. № 6. С. 27–29.
35. Котович В. Ономастика та народна етимологія. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Мовознавство*. 2007. Вип. 1 (16). С. 187–199.
36. Кравченко Л. О. Українська ономастика. Антропоніміка: навчальний посібник. Київ : Знання, 2014. 239 с.
37. Кравчук А.М. Проблема семантичного статусу власної назви в лінгвістиці. *Нова педагогічна думка*. 1999. № 1. С. 88–92.
38. Левочкина С. В. Семантика власних назв. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки*. 2009. Вип. 169. С. 168–175.
39. Лукаш Г. Основні тенденції формування ономастикону поезії 90-х років. *Наукові записки ТДПУ. Серія: Мовознавство. Ономастика*. 2003. Вип. 1 (IX), ч. 2. С.151–154.
40. Луцик Ю. М. До методології назвознавства: Топо- й хороніми та їхнє походження. Вінніпег: УВАН, 1953. 24 с.
41. Лучик В. Регіональні іншомовні впливи і форми їх вияву в укр. пропріальній лексиці. *Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Мовознавство*. 2003. Вип. 1(9). Ч. 1. С. 34–38. URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/movoznavstvo/2003-1_1.djvu (дата звернення: 15.10.2025).
42. Лучик В. Слов'янська ономастика: стан і перспективи розвитку. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*

- імені Володимира Гнатюка. Сер. Мовознавство. 2017. Вип. 1 (27). С. 210–212.*
43. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. проф. М. Пентилюк. Київ, 2005. С. 349 – 364.
44. Михальчук О.І. Ономастика в школі. *Українська мова і література в школі*. 1997. № 14. С. 10–11.
45. Навчальна програма з української мови для 6 класу НУШ на 2023–2024 навчальний рік: модельна навчальна програма “Українська мова. 5-6 класи” для закладів загальної середньої освіти / Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д. URL: <http://mon.gov.ua> (дата звернення: 22.10.2025).
46. Невідомська Л. Про імпліцитні компоненти лексичної семантики загальних і власних назв. *Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Мовознавство. 2003. Вип. 1(9). Ч. 1. С. 42–45.* URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/movoznavstvo/2003-1_1.djvu (дата звернення: 12.10.2025).
47. Ніколаєва К.В. Прагмоніми як словесні товарні знаки: перекладацький аспект (на матеріалі англо-українських паралельних корпусів мас-медійного дискурсу, представлених на офіційному веб-сайті <http://mova.info>): кваліфікаційна робота магістра з перекладознавства. Київ: КНЛУ, 2019. 106 с.
48. Німчук В. В. Українська ономастична термінологія. Проект. *Повідомлення української ономастичної комісії*. 1966. Вип.1. С. 24–43.
49. Піць А. Б. Лінгвістичний аналіз прагмонімів на матеріалі власних назв кондитерських виробів: магістерська робота: спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова та література). Тернопіль, 2024. 84 с.
50. Плячок. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BB%D1%8F%D1%86%D0%BE%D0%BA> (дата звернення: 15.10.2025).

51. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
52. Скорук І. Д. Курсова та дипломна роботи з ономастики: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. 296 с.
53. Слив'як В. В. Інноваційні елементи в сучасному ономастиконі: дипломна робота. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017.
54. Словник української мови. Т.5. Н-О / АН УРСР; Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ: Наукова думка, 1974. 840 с.
55. Стрижак О. С. К.К. Цілуйко як ономаст (короткі спогади і роздуми). *Українська ономастика / відп. ред. І.М. Железняк*. Київ, 1998. С. 4–14.
56. Стрижак О. С. Питання історичної ономастики України: монографія. Київ: Наукова думка, 1994. 328 с.
57. Стрижак О. С. Українська ономастика на зламі тисячоліть. *Українська мова*. 2003. № 3–4. С. 107–129.
58. Сучасний й тлумачний словник української мови: 50 000 слів/ за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. Харків: ВД “ШКОЛА”, 2006. 832 с.
59. Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів/ уклад. Н. Кусайкіна, Ю. Цибульник; за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. Харків: ВД “ШКОЛА”, 2014. 784 с.
60. Тараненко О. На теми сучасної української ономастики. *Мовознавство*. 2007. № 1. С. 6–22.
61. Територіальні діалекти і власні назви / відп. ред. К. К. Цілуйко. Київ: Наук. думка, 1965. 287 с.
62. Торчинська Т. А. Ономастичний матеріал на уроках української мови у початкових класах. *Лінгвогеографія Черкащини: зб. матеріалів міжвуз. наук.-практ. конф. (Умань, 25–26 травня 2000 р.)*. Київ, 2000. С. 93–94.

63. Торчинський М. М. Ономастичні студії в Україні (дисертаційні дослідження, захищені у другій половині ХХ на початку ХХІ століть): бібліографічно-інформаційний довідник. Хмельницький, 2007. 122 с.
64. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: монографія. Хмельницький: Авіст, 2008. 548 с.
65. Українська мова: програма 10-11 класи для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. 2017. 84 с.
66. Українська мова (профільний рівень). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / Караман С. О., Горошкіна О. М., Караман О. В., Попова Л. О. Харків : ТОВ “Видавництво “Ранок”, 2018. 272 с.
67. Цілуйко К. К. Питання сучасної ономастики. Київ: Наукова думка, 1976. 244 с.
68. Шестакова С. О. Семантична мотивованість прагмонімів (на матеріалі власних назв меблів). URL: <https://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/3984/1/> (дата звернення: 15.09.2025).
69. Шестакова С. О. Структурно-семантична і функціональна палітра сучасних українських прагмонімів. *Українська мова*. 2004. №2. С.38–46.
70. Šramek R. Úvod do obecné onomastiky. Brno: Masarykova Univerzita, 1999. 190 s.

АНОТАЦІЯ

Галан О. П. Прагматоніми як окремий клас власних назв і особливості їх опрацювання у шкільній практиці: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» зі спеціальності 014 Середня освіта. Тернопіль: ТНПУ, 2025. 90 с.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню прагматонімів як окремого класу власних назв та особливостей їх опрацювання у шкільній практиці. Розглянуто теоретичні основи української ономастики, її стан та перспективи розвитку, досліджено історію української ономастики. Окрему увагу приділено прагматонімам як різновиду ономастичних одиниць.

Здійснено детальну лінгвістичну характеристику найменувань домашньої кондитерської випічки Галичини, а саме галицьких тортів. Лінгвістичний аналіз назв здійснено за трьома основними критеріями: за мотивом номінації, семантикою твірних основ та за структурними особливостями. У результаті дослідження мотивів номінації виявлено, що більшість назв (35%) створено за особливістю складу виробу. За семантикою твірних основ найчисельнішими є номінації, похідні від назв фруктів. Серед назв виявлено діалектизми, іншомовні запозичення, застарілі слова, okazionalizmi, professionalizmi і такі лексичні явища, як багатозначність, наявність синонімів, антонімів, омонімів, а також фразеологізми або їхні частини. За структурою назв найбільша кількість – 59% є назви-словосполученнями, серед яких домінує структура «іменник + прикметник».

Проаналізовано особливості вивчення власних назв у ЗЗСО. Для цього здійснено детальний аналіз крізь призму вивчення власних назв у школі відповідно до навчальної програми з української мови для закладів загальної середньої освіти. Запропоновано власну систему вправ для засвоєння правила вживання великої літери та лапок у різних видах власних назв. У перелік

додано також прагматоніми галицьких тортів, щоб розширити онімний світогляд школярів.

Ключові слова: ономастика, власні назви, ономастикон, хрематоніми, прагматоніми, галицькі торти, номінація, заклади загальної середньої освіти, навчальна програма, підручник, вправа, методика.

ABSTRACT

Halan O. P. Pragmatonyms as a separate class of proper names and the specifics of their processing in school practice: qualification work for obtaining an educational degree “Master” in the specialty 014 Secondary Education. Ternopil: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2025. 90 p.

The qualification thesis focuses on the study of pragmatonyms as a separate class of proper names and on the peculiarities of working with them in school practice. The theoretical foundations of Ukrainian onomastics, its current state and prospects for development are outlined, and the history of Ukrainian onomastic studies is examined. Particular attention is paid to pragmatonyms as a type of onomastic units.

A detailed linguistic analysis of the names of homemade confectionery products of Halychyna, specifically Halychyna-style cakes, has been conducted. The linguistic analysis of the names is carried out according to three main criteria: the motivation of nomination, the semantics of the derivational bases, and structural features. The study of nomination motives shows that most names (35%) are based on the specific composition of the product. According to the semantics of derivational bases, the most numerous are nominations derived from the names of fruits. Among the names there are dialectisms, borrowings from other languages, archaisms, occasionalisms, professionalisms, as well as such lexical phenomena as polysemy, the presence of synonyms, antonyms, homonyms, and also

phraseological units or their parts. Structurally, the largest group, 59%, consists of multi-word names, among which the “noun + adjective” pattern predominates.

The peculiarities of teaching proper names in general secondary education institutions are analysed. For this purpose, a detailed review is made through the prism of studying proper names at school in accordance with the Ukrainian language curriculum for general secondary education institutions. A system of exercises is proposed for mastering the rules of using capital letters and quotation marks in different types of proper names. The list is supplemented with pragmatonyms of Halychyna cakes, with the aim of broadening pupils’ onymic outlook.

Key words: onomastics, proper names, onomasticon, chrematonyms, pragmatonyms, Halychyna cakes, nomination, general secondary education institutions, curriculum, textbook, exercise, methodology.